

Kuran'daki *Salât* ve Namaz Araştırması – 2

Salâtın Türkçesi

Selim Çalışkan

Haziran 2020

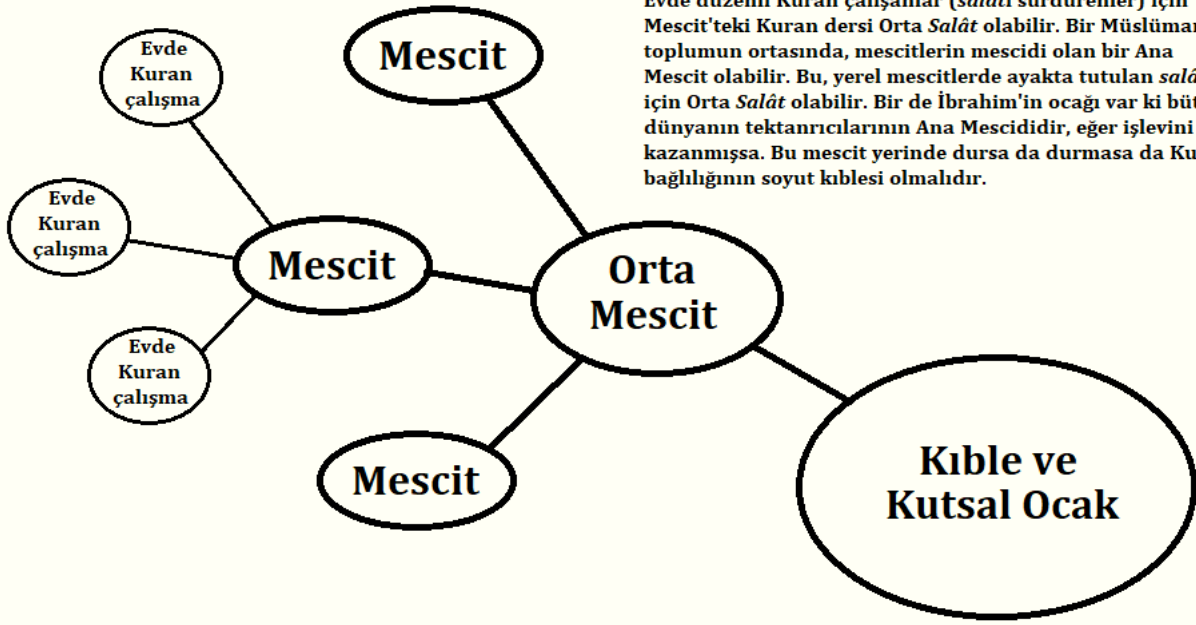
gerceginkitabı.wordpress.com/about

gerceginkitabı.com/about

Sonuç Çizelgesi

Bu çizelge Kuran'da geçen SLV köküne sıklıkla yakıştırılan anlamların uygunluğunu gösteriyor. Bu çizelgedeki anlam önerileri eylem kökü içindir. Ad ve eylemsi türevlerinin anlamı için bu kök anlamdan gerekli türetme yapılmalıdır. Sözelimi *salla* eylemi yönelmek ise "*es salât*" adı yöneliş, *musalla* adı orada yönelmenin yapıldığı yer, *musalli* eylemsisi yönelici anlamına gelecektir. Gereçekler birinci bölümde özetlenmiştir. Bu çizelge Türkçe karşılık önerisi değildir. Önerilen anlamlar keskin sınırlarla birbirinden ayrılmış değildir.

Salât Olası Anlamlar Çizelgesi											
SLV kökünün geçtiği ayetler	Yardım /destek	Kuran dersi	Kuran'ı uygul. /bağlılık /itaat	Yönelmek	Not						
Ad -Es Salat						22:35	•	•	•	22:31 <i>Salât</i> ı ayağa kaldır = Tektanrıclığa yönel	
2:3		•	•		2:2 Kitabın varlığıyla ilgili.	22:41		•	•	Egemen yapılanların örneği 22:26'da.	
2:43		•	•		2:43-45 Kitabın varlığıyla ilgili.	22:78		•	•	İbrahim gibi tektanrıci olun.	
2:45		•	•		2:2-3 yeniden...	23:2		•	•	23:1-10, 23:57-60.	
2:83		•	•	•	[2:40-43] + [2:83] = [2:87-89]	24:37		•	•	24:36 <i>Salât</i> ≅ <i>Zikir</i> ≅ <i>Tesbih</i>	
2:110		•	•			24:41		•	•	Namaz kılınıyorlar, yasaya uyuyorlar.	
2:153		•	•		2:129'daki çağrının karşılığı: 2:151-153	24:56		•	•	24:54 <i>Salât</i> ı ayakta tutmak = Elçi'ye uymak	
2:177		•	•	•	"Namaz kılmayın, <i>salât</i> ı kurun."	24:58		•		Günlük Kuran çalışma zamanları.	
2:238		•	•		Eğer bu namazsa konu değişiyor olmalı.	27:3		•	•	27:91-92	
2:277		•	•		Eğer bu namazsa konu değişiyor olmalı.	29:45		•	•	"El Kitap": 27:45,46,47,48,51	
4:43		•			Hayır, burada namaza herhangi bir kanıt yok.	30:31		•	•	<i>Salât</i> la tektanrıclık ilişkisi.	
4:77		•	•		4:75-77 "Elinizi çekin, söz dinleyin."	31:4		•	•	2:1-3, 31:1-3. <i>Salât</i> , kitabı izlemektir.	
4:101-103		•			Kısaltmak değil, sınırlandırmak. Krş. 73:3	31:17		•	•	İyi yapıyor, kötünden alıkoyma: 3:114, 7:157, 22:41.	
4:142		•			Gösteriş varsa yapılan iş bireysel olamaz.	33:33		•	•	33:34 Açıklanan Kuran'ı gözetin.	
4:162		•	•		4:161 Namazın faizle ne ilgisi var?	35:18		•	•	36:11	
5:6		•			<i>Salât</i> ta nimet varmış. Namazda var mı?	35:29		•	•	Kitabı açıklayanlar ve açıklamasını izleyenler.	
5:12		•	•		5:12-14 Elçiler namaz için gönderilmez.	42:38	•	•	•	Çağrıya (elçiye) karşılık verener.	
5:55		•	•		Koruyuculukla <i>salât</i> in doğrudan ilgisi var.	58:13		•	•	Kitaba boyun eğin, izleyin, arın(dır)ın.	
5:58		•	•		<i>Salât</i> = <i>Din</i>	62:9		•		62:2 Kitabı öğrenmeye koşun.	
5:91		•	•		5:90-92 Namazdan değil öğretilenden alıkoyma.	62:10		•		24:62 <i>Salât</i> , birlikte yapılan bir iştir (<i>emr</i>).	
5:106		•			"Sizden olmayan"a namaz mı kıldıracaksınız?"	70:23		•	•	70:17 Karşıtından tanım. 5:92	
6:72		•	•		6:69-72 <i>Salât</i> la tektanrıclık ilişkisi.	70:34		•	•	<i>Yuhafizune</i> : İsteş kip. Namazda isteşlik yoktur.	
6:92		•	•		Kitapla uyar = <i>Salât</i> ı kur(dur)	73:20		•	•	73:2-4 Kuran çalış. 17:78-79, 52:49, 76:26.	
6:162		•	•	•	<i>Salât</i> ≠ nusuk	98:5		•	•	98:2-5 Tertemiz sayfaları izlemek.	
7:170		•	•		7:169-170 Kitabı okuyup incele -> <i>Salât</i> ı kur	107:5		•	•	Dikkat: "Ayakta tutma" (<i>akimu</i>) ifadesi yok.	
8:3		•	•		8:2-3 Kitap açıklanıyor ve yerine getiriyorlar.	Eylem -salla					
8:35		•	•		Ev'in amacı <i>salât</i> tir. Örtücü, <i>salât</i> ı engeller.	3:39		•	•	Yönetim yerinde yasayı uyguluyor.	
9:5		•	•		9:5-6 Allah'ın sözünü duyurmak = <i>Salât</i>	4:102		•	•		
9:11		•	•		Namaz kılarsa değil, kitabı uygularsa dindaşın.	75:31		•	•	75:32 Karşıtından tanım.	
9:18		•	•		9:17-18 <i>Salât</i> la tektanrıclık ilişkisi.	87:15		•	•	Krş: 87:9-11, 87:14-15	
9:54	•	•			<i>Salât</i> a gelmekle <i>salât</i> ı kurmak farkı.	96:10		•	•	8:35-36, 41:26.	
9:71		•	•		İyiliği öğütlemek /yaptırmak /kurmak = <i>Salât</i>	108:2		•	•	Kevser: 2:269	
9:103	•	•			Dua İyî öğütü dinginlik verir. 22:34 33:47 39:17	Eylem -salla ala					
10:87		•	•		10:89 <i>Salât</i> = Yönelmek	9:84		•	•	9:80.83-87	
11:87		•	•		11:62 "Kitabın mı emrediyor sana?"	9:103		•	•	9:104 El açıp dua etmek değil, aracılık değil.	
11:114		•			<i>Salât</i> ta göze görünür bir iyilik olmalı.	33:43		•	•	Kuran öğretmek olabilir: 2:137-145,152-157, 57:9.	
13:22	•	•	•		13:20-25 <i>Salât</i> , verilen sözle ilgilidir. 2:83, 5:7	33:56 -1		•	•	2:157	
14:31	•	•	•		14:35-37 <i>Salât</i> , yaşam biçimidir.	33:56 -2		•	•	UlaK'a yardım: 3:52. 61:14.	
14:37		•	•		Namazın rızık sonucu yoktur. 3:37, 5:66, 20:132	Ad, çoğul -salavat					
14:40		•	•		14:44 <i>Salât</i> , Allah'ın çağrısına karşılık vermektir.	2:157		•	•	33:56. 6:122. 47:14, 57:9.	
17:78		•			17:78-79 UlaK herkesten fazla çalışacak.	2:238		•	•		
17:110		•			Okumayı-17:106, açıklamayı-17:107 içermeli.	9:99		•	•	9:103.107-108.	
19:31		•	•		19:30 Kitabın varlığıyla ilgili.	22:40		•			
19:55		•	•		Babasının kitabı ile <i>salât</i> etti. 87:19	23:9		•	•	23:3.115.	
19:59		•	•	•	19:56-63 İyî iş yapan = Sakınan = <i>Salât</i> ı kuran	Ad -musalla					
20:14		•	•	•	Daha ilk dakikada namaz mı?	2:125		•	•	•	Kutsal Ev'den insanları tektanrıclığa çağırın.
20:132		•	•		20:131 <i>Salât</i> , bayağı yaşama dalıp gitmemektir.	Eylemsi -musalli					
21:73		•	•	•	Çoktanrıclar <i>salât</i> ı ayakta tutmazlar.	70:22		•	•	•	70:17 Karşıtından tanım.
						74:43		•	•	•	74:55 Karşıtından tanım.
						107:4		•	•	•	

“Orta *Salât*”a yüklediğim anlama göre ocak hiyerarşisi. Herbiri evde Kuran çalışan kişiler için Orta *Salât* mescitteki Kuran dersi olabilir. Farklı mescitlerin bağlı olduğu orta mescitte yapılan Kuran eğitimi de Orta *Salât* olabilir. En Orta *Salât* ise bütün tektanrıcuların ortak okulunda olan olmalıdır. “Toplanma günü” (62:9) olarak bildirilen *salât* günü, evde Kuran çalışanların toplandıkları Kuran dersi günü olabileceği gibi, şubelerin veya küçük mescitlerin üyelerinin bir üst mescitte toplandıkları ders günü de olabilir. Farklı Kuran yorumlarının bu hiyerarşiyi belli ölçüde gözetmesi gerekiyor. Kuran’da “hücreler” olarak anılan ve bir Kuran okulunun içindeki bölümler, kamplar, şubeler olarak anlaşılacak birliktelikler de bu hiyerarşiyi oluşturuyor. 49. surenin başındaki buyruk bununla ilgili olmalı. “Yorum farklılıklarına göre elbette okullara ayrılacaksınız ama önceliğiniz Kitap’ın gerçekleştirilmesi olmalı.” (49:2) Okul ve ocak sözcüklerini birbirinin yerine (*beyt* karşılığı) ve kurumsal, soyut anlamda kullanıyorum.

Özet - Sonuç

Trafik benzetmesi *salât* kavramını açıklayabilir. Trafik, toplum yaşamının basit bir modelidir, pek çok şeyi basitleştirerek anlatmak için kullanılabilir. Trafikte yasa var, yaptırım var, incelik, kibarlık var, iletişim var. Ahlsız davranınca maddi ve tinsel sonuçları var. Başarılı toplumlar, başarısız toplumlar var. Kurallar, bu toplumların yaşam biçimindeki küçük farklılıklara göre uyarlanabiliyor.

Sürücü kursu ve trafik kurallarının belletildiği her yerde, okulda, televizyonda, radyoda, basında *salât* yapılır. Bu, derstir. Aslında yoldaki uyarı levhaları bile sürücülere nasıl davranmaları gerektiğini hatırlattıkları için trafik *salât*ının bir parçası sayılır. Ama trafiğin ayakta kalması için eğitim ve hatırlatma yetmez. Öğretilen kuralların yaptırımla korunması gerekir. Bu yaptırım kötü sürücülere, dikkatsiz yayalara sözlü uyarıda bulunmakla, ayıplamakla başlar. Bazı davranışlar cezayı gerektirmez veya cezalandırılmaz, bunlar için yalnızca çağrı, uyarı ve kınama kurumları işletilir. Ceza yaptırımıyla sağlanabilecek davranışların polis denetimiyle ve adli zorlamayla uygulanması da *salâtı* kurma ve ayakta tutma işinin devamıdır. Belediyenin ve Karayolları’nın yolları kurallara uygun olarak tasarlayıp işletmesi, herkesin görüp anlayabileceği işaret ve yönergelerle kurallara uymayı kolaylaştırması da *salâtı* ayakta tutma işinin bir ayağıdır. Çünkü bunu yaparak yurttaşlara kurallara uyarak yaşayabilme olanağı tanımış olurlar.

Demek ki işin zamanlanmış, düzenlenmiş kısmı olduğu kadar her saat ve dakika gözetilmesi gereken kısmı da vardır. Bu ayakta tutma işinin içinde bildiğimiz anlamıyla “ders” önemli bir yer tutacak, zorunlu olarak. Zorunlu olmazsa taşıt kullanmayı, caddeyi geçmeyi bilmeyenler yola çıkar ve orada esenlik olmaz. Öyleyse bu kuralları ders olarak işlemek de, topluma benimsetip uygulamak da ayakta tutmanın birer parçası değil midir? “Değildir” diyenler bize şunu anlatsın mesela: Allah’ın bir elçisi yasayı toplumda nasıl ayakta tutulur duruma getirir? Hani kendisi ve izleyenleri ne yapmış olmaları ki o toplum Müslüman bir topluma dönüşmüş olsun? Gözünüzde canlandırın, farklı bir yol, yöntem, süreç biliyorsanız herkese anlatın.

*Salât*ın ne olduğu konusuna büyük oranda berraklık kazandırdığımı umuyorum. Eğer anlaşılmayan veya itiraz edeceğiniz noktalar varsa bildirmenizi özellikle rica ediyorum. Bu konuya ayrı bir önem vermemin nedeni şimdiye dek okuduğum hiçbir yorumun tatmin edici olmamasıdır. Arapçayı iyi bilenlerin Kuran’ı anlamamaktaki kararlılıkları, benim gibi Arapça bilmeyen kişilerin “haddini aşarak” kendisine yol aramasını meşrulaştırıyor. Öyleyse saflar ayrılсын ve Allah’a yol arayanlar yardımlaşsınlar. Buraya kadarki açıklamalarla ilgili bir pürüz yok ise şu soru yanıtlanmayı bekliyor olmalı:

“*Salât* Kitap’ı öğrenmek ve uygulamak anlamına geliyorsa namaz gibi ilgisiz görünen bir şey nasıl ortaya çıkmış ve nasıl *salâta* denk tutulur olmuş?”

Aslında bu sorunun yanıtı incelediğim ayetlerden az çok görünüyor. Bir sonraki yazıda bunu açıklamayı deneyeceğim. Sonraki yazılarda Kitabımukaddes’teki *salât* bölümlerini incelemeyi de düşünüyorum. Şimdi birkaç yan konuya değindikten sonra kavrama Türkçe karşılık arayacağım.

“Kul Hakkı” Kavramının Uydurulması

Salâta namaz anlamı vermenin neden bu kadar çekici bir seçenek olduğunu anlamaya çalışırken bu olgunun bazı yan konularla ilintili olduğunu gördüm. Allah hakkı ve kul hakkı ayrımı ayrı bir inceleme konusu ve ileride ayrıntısıyla girmeyi düşünüyorum. Kısa bir özet geçeceğim. Bugünkü geleneksel İslam yorumuna baktığımızda insanların görevlerini “Allah hakkı” ve “kul hakkı” olarak iki ayrı sınıfa soktuklarını görüyoruz. Bu varsayımına göre Müslüman kişi topluma ayrı, Allah’a ayrı hizmet edecektir. Sözelimi “oruç yalnızca Allah için yapılır” denilir. Yazdığı her şeyi bir şeyler öğrenme umuduyla okuduğum, en iyi meallerden birini yazan Hüseyin Atay, Cehaletin Tahsili kitabının İslam Buyruklarının Önem Sırası bölümünde (s.75) şöyle diyor:

“Namaz sırf Allah’ın hakkı ve Allah ile kul arasında olan bir ilişkidir. Allah namaz kılmayı şartsız affeder. İnsan Allah’a karşı suç işlemiştir. [...] Zekat ise fakirin hakkıdır. Zekatı vermeyen başkasının hakkını yemiş olmakla haram yemiş olur. Zekatı vermemekte hem Allah’ın hem de kulun hakkına tecavüz vardır. [...] Zekatı vermemekle fakiri sıkıntıya ve dara, kötülüğe ve ahlaksızlığa sürükler.”

Ne yazık ki Hüseyin Atay’ın zihninde uzakta, gökte olan, gerek duyduğunda evrenin işleyişine “karışan” bir tanrı imgesi var. Kendisi için bir şeyler isteyen, böylece insanlar için gerekli olan ve kendi istediği şeyler olmak üzere **iki ayrı “iyi” kategorisi** yaratan bir tanrı. Normalde kenardan seyreden bu tanrı karıştığı zaman “mucize” yaratıyor, kendi koyduğu fizik yasalarını çiğniyor. “Dua”ları de bu şekilde, nedensellik örgüsünü yırtarak yerine getiriyor. İnsanı yaratacağı zaman evirmiyor, yoktan var ederek yeryüzüne adeta ışınıyor. Dikkat ettiyseniz Atay namazın (kast ettiği her ise) yeryüzünde bir sonucunun olmayacağını öne sürüyor. İşte bu içlemsel tanrı imgesidir. Yani varlığı, varlığın varlığına benzeyen, özneliği bir kişi gibi olan tanrı. Bu tanrı iki farklı şey buyurur:

- 1) Kendi istediği şeyler. "Allah hakkı." Sonucu yalnızca ölüm sonrasında görülecek şeyler. Evreni sarıp sarmalayan nedensellik örgüsünün dışındaki anlaşılmaz şeyler.
- 2) İnsanın iyiliği için istediği şeyler. "Kul hakkı."

Bu, Kitabımukaddes'in betimlediği tanrıdır. Bozuk kitaplar olan Tevrat'ın ve İncil'in anlattığıdır. Oysa Kuran'da böyle bir tanrı anlatılmaz. Allah kendisi için hiçbir şey istemez. İki ayrı iyi kategorisi yoktur. Bütün iyiler insanın kendisine iyi geldiği için iyidir. Allah'ın istediği her şey insanın iyiliği içindir (2:110,272, 4:170,171, 6:104, 8:19, 10:108, 17:15, 29:6, 27:92, 35:15, 39:41, 41:46, 45:15, 47:38, 64:16...). Bu iyiler yerine getirildiğinde sonucu hemen, burada görülmeye başlanır, bununla birlikte sonsuzluğa kadar kalıcıdır (2:58,201, 3:148,165, 5:18, 7:96,156, 9:74, 11:52, 14:27, 16:30,97,122, 20:124, 22:15,28 24:14, 29:27...). Gerçek Allah'ı çağırmanın yolu el açıp bir şeyler söylemek değil, nedenleri kovalayarak sonucu yaratmaya çalışmaktır (5:35, 8:71, 45:12, 53:39, 72:20...). Ama insan bütün nedenleri kovalayamaz, burası da "tevekkül" dediğimiz yenilgiyle barışık olma durumudur¹. Sözlü yapılan veya yürekte geçirilen dileğin kişinin kendi niyetini ve amacını kendine hatırlatması, güdülenmeyi artırması, yenilgi olasılığını kabullenmesi gibi yararları vardır elbette. Ama nedensellik bağlarının üzerinden atlayarak doğrudan sonucu yaratan bir "dua" Kuran'da anlatılmıyor.

Namazın akla yatkınlığı izlenimini yaratan işte bu yanlış varsayımdır. "Allah hiçbir yararını görmeyeceğimiz falanca işi bizden istedi" dediğinizde insanları buna ikna eden temel varsayım budur. Bu falanca iş namaz da olabilir, oruç da, hac da, başka bir şey de.

	Gelenekçi, ezberci kavramlarla, bölünmüş evren algısı	Kuran'a uygun gerçek evren algısı
Doğrular	Ahlak + Elçi sözleri	Ahlak = Elçi sözleri
Din	İnanç (<i>akide</i>) + Uygulama (<i>amel</i>)	Din = Uygulama
Yaşam	Dinsel yaşam + Seküler yaşam	Yaşam = Din
Doğa yasaları	Doğa yasaları AMA Allah doğa yasalarını çiğneyen müdahalelerde de bulunuyor.	Doğa yasaları = Allah'ın yasaları
Yahudiler	Tevrat'a uymadılar + namaz kılmadılar	Tevrat'a uymadılar = <i>Salâtı</i> ayakta tutmadılar
İbrahim'in ocağı	Doğru yola çağırmak + namaz kıldırmak için	Doğru yola çağırmak için = <i>Salât</i> için
<i>Salât</i>	Namaz AMA tam namaz değil...	Kuran'ı dinlemek ve yerine getirmek (söz dinlemek ve <i>söz dinlemek</i>)

1

<http://kuranmeali.com/KelimeSec.php?kelime=%D9%88%D9%8E%D8%AA%D9%8E%D9%88%D9%8E%D9%83%D9%91%D9%8E%D9%84%D9%92>

Sekülerlik düşüncesi de aralanan bu kapıdan içeri giriyor. Bilinen iyi ve kötü kavramlarından ayrı bir "sevap ve günah" kategorisi türettiğimiz zaman (çünkü Allah haşa kendisi için bir şeyler istiyor) Allah'la ilgili olan ve olmayan olarak iki ayrı kavram dünyası yaratıyoruz. Veya; "şunlar yalnızca Allah'ı ilgilendirir, şunlar da Allah'la birlikte toplumu." Sanki Allah'ı daha az ilgilendiren (din dışı) ve çok ilgilendiren (dinsel) konular varmış gibi oluyor. Oysa gerçekte Allah yalnızca kötü olanı yasaklamış, yalnızca iyi olana çağırmıştır (16:90). İyi ve kötünün dışında kalan bir davranış alanı yoktur. Dolayısıyla Allah sekülerliğe izin vermemiştir.

Her Şeyi Söylemek ama Yapmamak

Aslında *salât*'ın namaz olarak anlaşılması, yani yanlış anlaşılması bize yabancı bir süreç değil. Din Nedir yazımda tartıştığım üzere en kapsayıcı olması gereken din kavramı modern zamanlarda dönüşüm geçirip tanınmaz hale gelmiş. Dinin yakın anlamlıları, alt başlıkları veya anlamsal kesişim kümeleri diyebileceğimiz, Kuran'da sık geçen sözcüklerin zihinlerdeki karşılığı da tanınmaz hale gelmiş. Hemen hepsinde aynı örüntüye rastlıyoruz: **Yapılması gereken bir şeyleri anlatan kavram, söylenmesi gereken şeylere dönüşüyor.**

Besmele: Bu cümlenin Kuran'da söylenen bir slogan olmadığı bellidir. Bir amaçlılığı, tektanrıcuların içinde buldukları bir bilinç ve niyet durumunu anlattığı bellidir. Yaptığı her işin Allah'ın adıyla olduğunu bilen kişi Allah'ın buyruğuna açıkça ters bir işe başlarken daha üst düzey bir farkındalık ve suçluluk içinde bulunacaktır. Kendimden örnek vereyim. Gençken besmele alışkanlığı kazanmayı deneyip başaramamışlığım vardır. Her nasılsa biradan ilk yudumu alacakken aklıma gelirdi ve suçluluk duyardım. Başka işlerde aklıma gelmezdi. Gençliğin sersemliği içinde çözemediğim bu muammaya yıllar sonra anlam verebildim. Bira içerken besmele anlamsızdır çünkü Allah'a kulluk mantığına açıkça aykırı olduğu bilinen işin "Allah'ın adıyla" yapılması olanaksızdır.

Şükür: Kuran'da "şükredenlerin" karşılık verdikleri açıktır. Ama insanın insana nezaket gereği teşekkür etmesi gibi, sanki "Allah'a kibar olmak" diye bir davranış varmış gibi benzer bir anlam kazanmıştır. Doyan kişinin şükürü doyamayanı doyurmaktan başka bir şey olamaz. Ağzıyla söylediği cümle ancak bu görevini kendisine hatırlatmak işlevini görebilir, ötesini değil.

Zikir: Akla getirmek, akılda tutmak olması gerekir. Trafik kuralını (Arapça anlamıyla) *zikreden* bir sürücü kural kitabından bölümler okumaz. Ama direksiyon başındayken kuralları bilinç düzeyinde gözetir ve çiğnememeye çalışır. Bu bilinçlilik durumu zamanla içselleşir ve reflekslerine de yansır.

Tespîh: Bir şeyler söylemek değil, yapılan işi Allah rızasını önceleyerek yapmak, Allah'ın adına leke sürdürmemektir. Müslümanlar tespih ediyor olsalardı sözgelimi Muhammed'in karikatürlerine gösterdikleri tepkinin yüz katını Hollywood filmlerindeki İsa ve Tanrı sövgüsüne verirlerdi. Bu rezil yapımlar Türkiye'de de gösteriliyor ama Allah'ın adını lekelememek (*sebbih bi hamdi rabbike*) eylemini kimse yapmıyor. Bir Müslüman ülke düşünün ki Muhammed'e sövmek yasak ama Allah'a sövmek serbest.

Tilavet: Sözcük anlamı; izlemek. Kuran'ın konuları anlatışını izlemek, böylelikle doğru çıkarımlar yapmak, doğru çıkarımlar yaparak öğretmek anlamında kullanılıyor Kuran'da. Kuran'ı usla, mantıkla, gerçeğe, nedensellik bağları kurarak anlamak ve öğretmektir. Çarpıtılmış ve satırları, harfleri izlemek, düşünmeden dümdüz okumak, sesleri doğru çıkarmak, müzikli okumak anlamlarında kullanılır olmuş.

Dua: Basitçe çağırmak demek olan sözcük tuhaf bir terime dönüşmüş. Kuran'da "Allah'ı çağırmak" kavramını "arınmayı (*ez zekat*) vermek" veya "doğrulma (*sadaka*) ödemek" gibi düşünmek gerekir. Yani yapılan bir işe farklı bir ad verilerek o işin görüntüsüne değil amacına dikkat çekilmiştir. Kalıcı iyiliği

gözeten, vicdana ve/veya elçilerin ahlakına uygun bütün işler Allah'ı çağırma; o bilinçle yapılmasa bile. Gereksinim sahibine verdiğimiz şey görünüş olarak "doğrulama" değil mal veya paradır. Aynı şekilde Allah'ı çağırma ona sözlü seslenmek demek değildir. Anlaşılabilir nedensellik ilişkileri üzerinden başarıyı kovalamaktır. Kuran'da müminlerin ağzında "benim için Allah'ı çağır" gibi bir kalıp göremiyoruz. Ama içinde bulunduğumuz kültürde öyle kullanılıyor. A, B'ye iyilik ettiğinde "B için Allah'ı çağırılmış" olur. Oysa ifadenin kullanımı Allah'a B'ye yardım etmesini söylemek biçimindedir.

Örnek metin: "A, B'nin sınavdaki başarısı için Allah'ı çağırır."

Doğru anlam: A, B'ye ders verir. A, B'ye bir şey **yapar**.

Yanlış anlama: A, sınavda B'yi kayırsın diye Allah'a talimat verir. A, Allah'a bir şey **söyler**, hiçbir şey yapmaz.

Bu konuda daha sonra ayrıntılı bir inceleme yapacağım. Söz ve eylem ayrımı özellikle modern zamanlarda çok görünür olmuş ve her yeri sarmıştır. Söz ve eylem ayrımı üzerine kurulmuş olan meslekler bile vardır. Politikacılık, reklamcılık, halkla ilişkiler... Bu meslekler yapmayacağını söylemeyi ve söylediğini yapmamayı neredeyse yasa edinmiştir (61:3). AKP hükümetinin yaptıkları ve söyledikleri arasındaki farkın ayırında olanlar söylemek istediğimi daha iyi anlayacaklardır. Hükümetin yaptıkları ile söyledikleri arasındaki yarılmaya birkaç örnek:

Söylediği: İsrail'e dayanmak, laf sokmak.

Yaptığı: İsrail'e tatlı gümrük tarifeleri uygulamak; ülke tarımını İsrail tohumlarına emanet etmek; Struma'yı, sözde soykırımı, Yahudi bayramlarını valilik, bakanlık, Dışişleri Bakanlığı düzeyinde anmak.

Söylediği: "Kadın evde otursun, çocuklarına analık yapsın."

Yaptığı: Erkeğin aile reisliğini iptal etmek, şirketlere kadın işçi alt sınırı koymak, hükümet birimlerinde kadın çalışanları teşvik edip kayırmak, daha az sigorta primi, daha erken emeklilik vb.

Söylediği: Yasanın adını "Biyogüvenlik Yasası" koymak.

Yaptığı (yasanın içeriği): Genetiği değiştirilmiş tarım ürünlerinin (GDO) ithalini serbest yapmak.

Söylediği: Yasanın adını "Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun" koymak.

Yaptığı (yasanın içeriği): Şirketlerin insanların kişisel mahrem verilerini kullanmalarına izin vermek.

Söylediği: "Faiz lobisinden" yakınmak.

Yaptığı: Salgın gerekçesiyle işyerlerini zorla kapatmasına rağmen, elinde yetki olmasına rağmen banka alacaklarını dondurmamak.

Örnekler çoğaltılabilir. Burada amacım hükümeti yermek değil, söylenen ile yapılan arasındaki farkın modern toplumda nasıl **kanıksandığını** ve artık farkına bile varılmadığını ortaya koymaktır. Modernizme dalıp gitmiş zihin ne başkasındaki, ne kendindeki söz ve eylem uyumsuzluğunu teşhis edebiliyor. Yukarıda sıraladığım Kuran kavramlarının aslını zihnimize kazımaya çalışırken göz önünde bulundurmanız gereken bir hastalığımızdır.

İşte *salât* kavramındaki bozulma da dua ve öbür kavramlardakine benziyor. Bir şey yapmak olması gerekirken bir şey söylemeye indirgenmiş. Bugün namaz salt bir şeyler söylemek olarak formüleştirilir:

Namazın birinci bölümü: Sure: Allah'a (veya kime?) Kuran ayetleri okumak. Kimse anlamıyor zaten, okunmuş bile olmuyor.

Namazın ikinci bölümü: Dua: Allah'a bir şey söylemek.

Yapmak bu formülde yer almaz. Oysa Kuran'daki *salât* bir şeyler yapmaktır:

Kuran (*din*) dersi: Halka Kuran'ı öğretmek, doğru yaşamayı öğütlemek. Sonucu doğrudan değiştirecek bir söyleme işidir. Şeffaftır, nasıl işe yaradığı, nedenselliği anlaşılabilir. A, B'ye *salla* ettiğinde B'yi iyi davranmaya çağırır. B, *secde* etmişse ister istemez çağırının etkisine girer ve yararını görür. B, A'ya *salla* olduğunda (ör. 33:56) onun çağırısına olumlu karşılık vermiş ve onu izlemiş olur.

Dini (Kuran'ı) ayakta tutmak: Ülkenin yazılı yasası Kuran'ın ilkelerine göre yapılır ve uygulanır.

Ulak'a (*nebiye*) *salla* etmek: Kuran'ı getiren o olduğu için onun Kuran'ı getirme amacına uygun davranmak. Böylece onu izlemek.

Allah'ın ve meleklerin teslim olanlara *salla* etmesi: Açıklamaya gerek var mı? Allah ve melekleri konuşmaz.

Modern yaşamımızda söylemekle yapmak arasında gittikçe açılan bu uçuruma sözcüklerin kökenini araştırmadan önce dikkat çekme gereği duydum. Çünkü kökenbilim kaynaklarında ve sözlüklerde karşımıza çıkan veriyi değerlendirirken bu önemli olacak.

Arapça *Salât* Sözcüğünün Kökenbilimi

Teknik ayrıntı olduğunu düşünerek, gözünüzü korkutarak bu bölümü atlamayın. Sabrederseniz, *salât* sözcüğüne verdiğim anlamların ve önereceğim Türkçe karşılıkların sağlamasını yapacağım.

Tacül Arus, *Lisanül Arab* gibi Arapçanın en eski sözlüklerinden derlenerek hazırlanan Arapça-İngilizce William Edward Lane sözlüğünde SLV kökünün anlamları şöyle veriliyor: Çağrı, dua, dilekçe, sesleniş, iyilik etme, şerefendirme, büyültme, yüceltme, yakından izleme, bağlı kalma.

Aynı sözlükte *salla* eyleminin anlamları arasında şunlar veriliyor: "Yemeğe veya düğüne davet edilen kişi gitsin veya *salla* etsin" (SL köküyle veriliyor).² *Salla* eylemi *ala* (üzerine) ilgeciyle birlikte kullanıldığında ise irileştirmek, yüceltmek, büyütme (İng. *magnify*) anlamına geliyormuş. Birinci *salât* yazımda belirtmeyi unuttuğum bir fark, Kuran'da *salla* eyleminin *ala* ilgeciyle birlikte kullanıldığında bir nüans oluşturduğuydu. Bu yazıların bir ara rapor olduğunu ve henüz tamamlanmadığını bir kez daha belirteyim.

Lane sözlüğü, "*salla edici*" anlamında gelen "*El musalli*" kavramına şu karşılığı veriyor: Bir yarış atı öndeki atı yakından izlerse ona "*el musalli*" deniyormuş. Burada "*el*" belirli tanımlılığının İngilizcedeki "*the*" gibi bilinen bir özneyi anlatma işlevi olduğunu hatırlatayım; sözcüğün anlamını değiştirmiyor.

² "Whoso is invited to a banquet, or a marriage-feast, let him comply, or, if not, let him pray for the inviter."

Güncel Arapça sözlüklerinde *salla* eyleminin anlamı şöyle veriliyor: Biri için dua etmek, birini kutsamak, namaza katılmak, namaza önderlik etmek. Ayrıca bir hayvan öbürünü *salla* ettiğinde onu takip etmiş oluyor. Bu hayvana *musalli* deniyor.

“Kuran’dan önceki literatürde kullanılan *salât* kelimesi, esas itibarıyla birine iyilikler dilemek demektir. Fakat bu kelime, cahiliye devrinde Kuran’ın namaz düşüncesine yakın bir anlamda da kullanılmıştır. Antera, İran imparatoru Enuşirvan’ı övmek için şöyle diyor: ‘O, yeryüzünde imam olduğu sürece, bütün yeryüzü kralları, dünyanın her yanından ona doğru namaz kılarlar (yani ona doğru döner ona uyarlar)’.”³

Bu alıntı, Kuran’da *salât* sözcüğünü gördüğümüz yere “X” koyarak çıkarsadığımız yönelme ve izleme anlamlarını doğruluyor. Elbette izlenecek olan öğretinin aşılandığı oturumlar da Kuran’da aynı sözcükle anlatılıyor. Sözlüklerde gördüğümüz iyi dilek, dua vb. anlamlar bu kök anlamdan zaman içinde türemiş olmalı.

Pek çok kaynak Süryanicedeki *selota* sözcüğünün Arapça *salât* sözcüğüyle kökteş olduğu bilgisini veriyor.⁴ Sami dil ailesinden olan Akadcadaki *sulla* sözcüğü için de “dua etmek” karşılığı veriliyor. Aynı dil ailesinden olan Habeşçede sormak, rica etmek anlamına gelen *sa’ala*, *se’la* sözcüğü de dua etmek anlamında kullanılıyormuş.⁵ Aynı dil ailesinden olan İbranicedeki *saluta* sözcüğü için günlük toplu dua anlamı veriliyor.⁶

“Arapça BRK kökünden gelen, Türkçeye bereket olarak geçen *baraka* sözcüğü “Allah’ın verdiği nimet, bolluk, verimlilik” sözcüğünden alıntıdır. Arapça sözcük Aramice/Süryanice *baraka* veya *barakta* sözcüğünden alıntıdır. Diz çökerek yapılan dua, nimet, bolluk, verimlilik anlamlarına gelir. Bu sözcükle aynı anlama gelen *berek* “diz” sözcüğünden türetilmiştir.”⁷

Kuran’da *barakanın* kullanımına bakılırsa diz çökmeden türemiş doğrudan ilgili bir anlamı olmadığı açıkça görülür. Aramice ve Süryanice diz çökme anlamı, Kuran’ın indiği zamanın Arapçasında olan ışık, kut, bolluk anlamından zaman içinde türemiş olmalıdır. Bolluğu diz çökerek çağırma anlamından diz çökme anlamına kaymış ve indirgenmiş olmalıdır. Işık anlamı için 57:9, 4:174-175, 6:122, 24:35, 42:52 ayetleri *zulüm* sözcüğünün diziniyle birlikte incelenebilir.

³ Nabiğa ez-Zübyani, Divan, s.164, beyt 16’dan aktaran H. Mehmet Soysaldı, Kur’an Semantiği Açısından Salat Kavramı, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 1, 1996.

⁴ https://en.wiktionary.org/wiki/%DC%A8%DC%A0%DC%98%DC%AC%DC%90#Classical_Syriac
<https://web.archive.org/web/20151011155949/https://en.wiktionary.org/wiki/%DC%A8%DC%A0%DC%98%DC%AC%DC%90>

⁵ Doc. Dr. Murat Sülün, Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami, Tartışmalı İlimi Toplantı- 18 - 19 Ekim 2008. İstanbul 2009.

⁶ <http://cal.huc.edu/oneentry.php?lemma=clw+N&cits=all>
<https://web.archive.org/web/20200613114604/http://cal.huc.edu/oneentry.php?lemma=clw+N&cits=all>

⁷ <http://www.nisanyansozluk.com/?k=bereket&view=annotated>
<https://web.archive.org/web/20200613114641/http://www.nisanyansozluk.com/?k=bereket&view=annotated+>

İşin daha da ilginç yanı, İbranice *barakanın* Tevrat'taki kullanımına bakınca da aynı şeyi görüyoruz. Eski Ahit'te *barak* kökü hemen her seferinde kut vermek, esenlik vermek, bolluk vermek anlamında kullanılmıştır. Diz çöküp yalvarmak anlamında değil.⁸

Mustafa İslamoğlu, Kuran mealinin 841. sayfasında 33:56 ayeti dipnotunda şu bilgiyi veriyor: Taberi'den aktardığına göre İbn Abbas *salâtı* "tebrik" olarak tanımlamış. Burada sözü edilen elbette Türkçe değil, Arapça *tebrik*. Yani bir şeyi bereketlemek. Aslında Türkçede de bir şeyi kutluladığımızda onun kutunu artırmış oluruz. Yani kalıcı bolluğunu, dirliğini, esenliğini artırmış oluruz. Organik gübreyle ve *permakültür* yöntemleriyle desteklediğimizde bir tarlayı "kutlamış" oluruz. Genç nişanlılara sağlam evlilik öğütleri verdiğimizde ve onları sabra, iyiliğe çağırdığımızda onları "kutlamış" oluruz. Nikah töreninde yaptığımız sözlü "kutlama" aslında yalnızca bu niyetimizi bildirmek anlamına gelir. O niyet gerçekleştirilmediğinde o evlilik kutlanmadan bırakılmış olur.

Öncesini, töresini unutan, anlam dünyasını yitiren toplumlar söyledikleri ile yaptıklarının arasını açmışlar, böylece Allah'ın ulaştırılmasını, birleştirilmesini buyurduğunu koparmışlardır (2:27 13:21,25...). "Kutlarım" ve "tebrik ederim" sözcüklerinin bugün yalnızca bir şey **söylemek** anlamına gelmesi işlerin olağan akışı değildir, anlamın yıkımıdır. "Allah'ım Muhammed'e *salât* et" demek (geleneksel *salavat*), "Allah'ım bana hayırlı bir evlat ver" demek (geleneksel dua), yemekten sonra "Yarabbi şükür" demek (geleneksel şükür) aslında yapıyor olması gereken işlerin, bir eylemlilik durumunun gölgeleridir. Kuran'da biri, birine bir şey söylediğinde aslında somut bir iş yapmaktadır ama gelenekçi-ezberci okuma bu gerçeği örtüyor.

Eski Sami dillerinin konuşulduğu dönemde bu halklar nasıl konuşup yazıyordu, buna da kafa yorulmalı belki. Sözelimi dua ve bereket sözcüklerini bugün Türklerin (veya Arapların?) anladığı anlamda kullanmıyorlardı belki. Modern insanın eski insanları daha alık, daha sığ, daha zor kavrar sanma hastalığı var. Belki de bu sözcükleri bizim gibi tek katmanlı, nesneye indirgenmiş ve aşırı basitleştirilmiş biçimde anlamıyorlardı.

Hint-Avrupa dil ailesinden olan Sanskritçedeki *bhAraka* sözcüğü Sami dillerindeki benzeriyle kökteş midir bilmem ama yaptığım saptamayı bir parça doğrulayan bir anlamı var: Yüklenmek, yük altına girmek, ağırlık. Hakkı Yılmaz, SLV kökünün uyluk ve sırt anlamlarından yola çıkarak *salla* eyleminin yükü sırtlamak anlamına geldiği çıkarılmasını yapıyor.⁹ Eğer Sanskritçede ve Arapçada kökteş sözcüklerle karşı karşıya isek bu, Hakkı Yılmaz'ın yaptığı çıkarımı destekliyor. Bunu akılda tutarak namaz sözcüğüne gelelim.

Hint-Avrupa Dillerindeki Sözcükler

Pers uygarlığı ile Eski Hint uygarlığının iç içe olduğu biliniyor. Farsça *namaz* sözcüğü de Eski Hint dili olan Sanskritçeye dayanıyor. Sanskritçenin artık konuşulmayan, arkeolojik bir dil olduğunu akılda tutarak internetteki Sanskritçe sözlükleri inceleyelim:

⁸ https://biblehub.com/hebrew/strongs_1288.htm

https://web.archive.org/web/20190504143218/https://biblehub.com/hebrew/strongs_1288.htm

⁹ <https://istekuran.net/makaleler/salat-ve-namaz.html>

<https://web.archive.org/web/20200605222953/https://istekuran.net/makaleler/salat-ve-namaz.html>

namati –eğilmek, boyun eğmek¹⁰

namaste –seni selamlarım, sana eğilirim¹¹

Ali Nourai'nin hazırladığı Farsça kökenbilim sözlüğünde namaz sözcüğünün karşısında *namah* ve *nam* sözcüklerini buluyoruz. Artık konuşulmayan bir dil olan Avesta dilinde *namah* sözcüğü dua ve saygıyla eğilmek anlamlarına geliyormuş. Bir dönem yaşadığı varsayılan Ön Hint-Avrupa (İng. *Indo-European* veya *Proto-Indo-European*) dilindeki *nam* sözcüğü saygıyla eğilmek anlamına geliyormuş.¹²

Aynı sözlükte Ön-Hint-Avrupa dilinde olduğu söylenen *sol*, *solo* sözcüklerinin karşılığında şunu buluyoruz: Latince'deki *solidus*, *salvus*; İngilizce'deki *solid*, *salute*, *safe*, *save*, *salvation*. Nourai bu köken bağlantısına kaynak olarak W. Morris'in The American Heritage Dictionary sözlüğünü veriyor. İlgili sözcüklerin herhangi bir sözlükte bulunabilecek anlamları şunlar:

Solidus (Lat.): Som, bütün anlamında. İngilizce'deki *solid* sözcüğü ile ilişkisi şeffaftır.¹³

Sol (Ön Hint-Avrupa): Bütün, iyi korunmuş.

Salvus (Lat.): Güvende. İngilizce'deki *salvation* ve *save* sözcükleri ile ilişkisi şeffaftır.¹⁴

Salute (İng., eylem): Saygı, iyi niyet belirtmek; törenle şerefliendirmek; övmek.

Salutary (İng., sıfat): İyileştirici, sağaltıcı etki üretici; sağlığı artırıcı.

Eğer bu köken bağlantısı doğruysa karşımıza bambaşka bir resim çıkıyor. Bu sözcüklerin Lane sözlüğünde verilen büyütme, yüceltme anlamına yakınlığı dikkatimizi çekmeli. Latince konuşanlar birini "*salvus*" ettiğinde o kişiyi aşağılık durumdan kurtarmış, ona iyilik kazandırmış, onu kurtarmış olurlar. Aynı şekilde İngilizler birini "*salvation*"a erdirdiğinde onu arındırmış, yüceltmış, onarmış, ongunluğa erdirmiş olurlar. İngilizce'deki *salute* sözcüğü selamlamayı anlatıyor. Bir kişiyi selamlamanın ne demek olduğunu düşündüğümüzde konunun güvenlikle, esenlikle ilgili olduğunu hemen anlarız. Evine konuk olduğumuz kişiyi selamlamak, evde onun esenliğine aykırı bir iş yapmama sözü vermektir.

10

https://spokensanskrit.org/index.php?tran_input=%E0%A4%A8%E0%A4%AE%E0%A4%A4%E0%A4%BF&direct=se&script=hk&link=yes&mode=3

<http://sanskritdictionary.com/?iencoding=iast&q=%E0%A4%A8%E0%A4%AE%E0%A4%A4%E0%A4%BF+&lang=sans&action=Search>

11

http://spokensanskrit.org/index.php?mode=3&tran_input=%E0%A4%A8%E0%A4%AE%E0%A4%B8%E0%A5%8D%E0%A4%A4%E0%A5%87+&script=hk&anz=100&direct=se

¹² Ali Nourai, An Etymological Dictionary of Persian, English and other Indo-European Languages, kısa internet sürümü, 2011. <https://archive.org/details/AnEtymologicalDictionaryOfPersianEnglishAndOtherIndo-europeanLanguages>

¹³ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/resolveform?type=exact&lookup=solidus&lang=la>

<https://en.wiktionary.org/wiki/solidus#Latin>

<http://www.latin-dictionary.net/search/latin/solidus>

¹⁴ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0059%3Aentry%3Dsalvus>

<http://www.latin-dictionary.net/search/latin/salvus>

<https://en.wiktionary.org/wiki/salvus#Latin>

Bu sözü almalı ki çekinmeden evine alsın (2:189, 24:27). Çünkü insan evinde daha savunmasız, daha incinebilir durumda olur. 33:56'da *salât* ve *selam* sözcüklerinin yan yana bulunmasını böyle anlamak gerekir. Yani “öyle davran ki Ulak size tam güvenebilsin, ihanetinizden korkmasın”. Sağ eli kaldırma hareketinin bir saldırmazlık bildirisi olduğu bilinir; çokça yazılmıştır. Tanışmayan kişilerin birbirine güvenlik/esenlik işareti vermesi kuralı avcı-toplayıcı yaşam aşamasında ortaya çıkmış olmalı. Başka oymakların üyesi olan kişiler karşılaştıklarında arkalarını dönüp kaçmamaları için bir güvencelerinin olması gerekir. Bu güvence bir karşılama sözüyle verilmiş olmalı. Bu söz alındıktan sonra ikisi de arkasını döner dönmez sırtına oku yeme kaygısından kurtulur. Geniş siperli şapkaları kaldırma hareketinin kişinin yüzünü göstererek karşıdakine güven vermeyi amaçladığı bilinir. Arapça *selam* sözcüğü bire bir esenlik anlamına gelir. Eskinin seyrek nüfuslu kır yaşamında karşılama hareketlerinin ve sözlerinin esenlikle bağlantısını kurmak zor değildir. Karşılama, bir kişinin süreklilik gösteren esenlik sağlama durumunun törensel başlangıcıdır yalnızca. Tıpkı nikah törenindeki **kutlama** gibi. Yani *selam* eden, *salute* eden kişi yanındakilere sürekli bir güvenlik ve güvenilirlik kaynağı olur.

Salât sözcüğüyle kökenbilimsel bağı olmamakla birlikte, tıpkı Sami dillerindeki *baraka* sözcüğü gibi konuya ışık tutabilecek bir başka İngilizce sözcük; *bless*. Biri için iyi konuşmak, övmek; mutluluk ve gönenç vermek, ikramda bulunmak anlamlarına geliyor. Kitabımukaddes'in İbranice bölümlerinin İngilizce çevirilerinde *barakayı* karşılamak için kullanılıyor. Modern toplumlarda “*God bless you*” (genelde “Tanrı seni korusun” diye çevriliyor) gibi daha çok deyimsel ve törensel kullanımda olan bir sözcük. Bu anlamda Türkçedeki kutlama sözcüğüne benziyor. Bunun dışında özellikle Allah'tan gelen nimet için kullanılıyor. Kuran'da biri ötekine *salla* ettiğinde aslında ona *bless* etmiş de denilebilir. Çünkü Allah'ın dininin *salâtı*, kalıcı iyilikler yaratır.

Namazı savunan kitap ve makalelerde de kökenbilim araştırması yapılır. Sami dillerindeki *salla* ve kökenleş sözcüklerin anlamları verilirken “eğilmek, saygı selamı vermek” gibi sözcüklere rastlarız. Bu kişiler aslında insanların niye eğildiklerini, niye selam verdiklerini, bunların ne anlama geldiğini düşünmüyor olsa gerek. Selamın ne olduğunu açıkladım. Eğilmek de boyun eğmeyi bildiren, itaati anlatan bir simgedir. Bizim başbakan Obama'ya “Dik dur, eğilme” dediğinde kimse bunu yadırgamadı. Oysa örneğin Avrupalı yöneticiler Papa'nın önünde eğilirlerken ABD devlet başkanları bedensel olarak zaten eğilmezler. Burada kast edilen şey eylemliliktir; sözcük mecazdır. Ne var ki Türkçe sözlükleri açtığımızda bedensel hareketin tarif edildiğini doğal olarak görürüz. Ağzınızla “selam” deyiverirsiniz ama bunun bir eylemlilik anlamı vardır. Selamınızı alan kişi eğer sizden bu eylemliliği görmüyorsa aymazın tekidir. Kralın veya patronun önünde bedeninizle eğiliverirsiniz ama bunun bir eylemlilik anlamı vardır. Kral eğer eğilen kişiden bu eylemliliği görmüyorsa egemenliği sallantıdadır. *Selam* ve *salât* sözcüklerine yüklenen anlam bu eylemlilikten türemiş olsa gerektir.

Sözün ve eylemin arasını bulamayanlar sevgililerinden “seni seviyorum” cümlesini duymayı beklerler. Oysa eylemler şeffaftır, söze dökülmesi gerekmez. Sözün ve eylemin arasını açanlar seküler liberalizmin “farklılıklara saygı” gibi saçma sloganlarına kapılırlar. Oysa eylemlilik yoksa saygı dediğimiz şey “inanç” gibi olur, kişinin kendi iç dünyasına hapsolür. E, **dinin** kişiyle tanrısı arasına hapsediği yerde **inancın** da, **saygının** da, **sevginin** de söze indirgenmesi olağandır. Böyle bir ortamda camide eğilen insanlar da Allah'a saygı duyduklarını sanabilirler.

Türkçede kut sözcüğünün anlamı unutulmuş gibidir. Bugünkü Türkler elleriyle kutlamadıkları bir şeyi ağızlarıyla kutluyorlar örneğin. “Kutlarım” dedikleri iş yerini batırmaya, “tebrik” ettikleri evliliği bitirmeye çalışabiliyorlar. Uğurlamak sözcüğünde de aynı anlam yitimi var. Uğur iyilik demektir, kişi uğurladığı şeyin iyiliği için çalışır, “uğur ola” deyip arkasını dönmez. Böyle bir anlam kaybı başka dillerde neden olmasın? Öyle görünüyor ki bedensel eğilme ile simgelenen eylemliliği anlatan sözcük zamanla eğilmenin kendisi anlamına bürünmüş. Kitabımukaddes'te *salâtın* izini sürdüğüm yazıda buna çokça delil sunacağım.

Sami dil ailesinin sözlüklerinde bulduğumuz karşılıklar da sonuçta başka sözcüklerdir. Karşılık olarak verilen o sözcüklerin anlamları üzerinde biraz düşünersek *salâtı* ve öbür her şeyi anlamaya daha yakın oluruz. Bu kısa araştırmanın sonucu, kökenden sözcükler için verilen “eğilmek” benzeri karşılıkların *salât* sözcüğüne yüklediğim anlama **çelişmediğidir**. Yukarıda benim de aktardığım dua vb. sözlük karşılıklarını kanıt göstererek namazı kanıtladıklarını sananlar “seni seviyorum” cümlesinin sevginin kanıtı olduğunu sanıyor olmalılar.

Böylece sözlüklerin *salât* maddesinde gördüğümüz karşılıkların oraya nasıl gelmiş olabileceği ve bizim bu karşılıkları yanlış anlamaya neden eğilimli olduğumuzu ortaya koymuş olduğumu umuyorum. Şimdi eski Türkler Kuran'da gördükleri bu sözcüğü nasıl anlamışlar, ona bakalım.

Salâta Eski Türkçe Karşılıklar

İlk Türkçe Kuran çevirileri bugünkü anlamda cümle çeviri değil, satırarası denilen sözcük çevirileri. Muhammed b. Ceriri Taberi'nin Arapça kırk ciltlik tefsiri Samanoğlu Emir Mansur b. Nuh zamanında (961-976) Farsçaya kısaltarak çevrilmiş, satırarasında Kuran çevirisi yapılmış. Zeki Velidi Togan'a göre Türkçe çevirisi de bu sırada yapılmış. Fuad Köprülü'ye dayanan Abdülkadir İnan'a göre ise Farsçasından bir yüzyıl sonra yapılmış.¹⁵

Bugün kütüphaneleri tarayıp en eski Kuran çevirilerini aradığımızda kimisi yurt dışında olan birkaç örnek dışında elimiz boş kalıyor. Bunun nedenini düşünmeye bile gerek yok. Türkler uzun süre önce Kuran'ı çöpe atmışlar. Atmosferde Kuran'ın anlaşılması ve halka anlatılması kaygısı duyarlardı. Bu kaygıyı duyanların Kuran'ın anlamına ulaşmaya çalışan en ufak çabayı bile görmezden gelmesi düşünülemez. Örneklerini vereceğim en eski çeviriler yeni keşfedilmiş ve yayınlara konu olmaya başlamıştır. Anlamadıkları Arapçasını kutsal sayan Türkler, kendi dillerindeki karşılığını kutsal bulmamış olacaklar ki çeviriler çoğu zaman fiziksel olarak kötü durumda oluyor. Kaç Kuran çevirisini bu ilgisizliğe kurban verdiğimiz konusunda ancak kestirimde bulunabiliriz. Batı kütüphaneleri ise 15. Yüzyıl'dan başlayarak ulus dillerine çevrilen Kitabı mukaddes yazmalarıyla doludur. Bozuk ve eksik kitaplarını bizim kusursuz kitabımızı çalıştırdığımızdan daha iyi çalışmışlar.

Şimdi ulaşabildiğim en eski satırarası çevirilerde bizi ilgilendiren ayetlerin nasıl çevrildiğinin örneklerini vereceğim. Bunlar satırarası çeviridir, yani sözdizimi yanlıştır. Yalnızca sözcük ve tamlama karşılıklarını dikkate alacağız. Özel harfler içeren çeviriyazı kullanmadan aktarıyorum.

Eski Türkçe Kuran çevirilerinin en önemlilerinden biri İngiltere'de John Rylands kitaplığı'nda bulunan 15. Yüzyıl Karahanlı çevirisidir. Çevirmen, bugünkü meal yazarlarının çoğunun göstermediği özeni göstererek oldurgan çatıyla (*af'aala*; form-IV) geçişli çatı (*fa'ala*; form-1) arasındaki farkı gözetmiş. *Akam* eylemini “adakın kıl”, “adakın tut” biçiminde; *kam* eylemini “adakın tur”, “adakın bol” biçiminde çevirmiş. “Namaz” diye çevirdiği *salâtın* ayakta durulacak değil, ayakta **tutulacak** bir şey olduğunu bilmiş ve buna göre çevirmiş.

4:77 hem adakın kılınglar namaznı hem beringler zekatnı

Türkçesi: Namazı ayakta tutarlar ve zekatı verirler.

4:102 Kaçan bolsang olar içinde adakın kılrsa sen olarka namaznı...

¹⁵ Suat Ünlü, Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 235v/3-450r7), Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, Ankara, 2004.

Türkçesi: Onlar içindeysen, onların namazını ayakta tutarsan...

42:13 ...*adakın kılıp tep dinni...*

Türkçesi: ...dini ayakta tutmaları...

65:2 ...*adakın kılıng tanuklukni...*¹⁶

Türkçesi: ...tanıklığı ayakta tutun...

Bir başka önemli çeviri, Türk İslam Eserleri Müzesi'nde 73 numara ile kayıtlı olan satırarası çeviridir. 13. Yüzyıl Karahanlı Türkçesinde olduğu tahmin edilen bu metinde "*akimu es salât*" kalıbının çoğu yerde benzer biçimde çevrildiğini görüyoruz. 21:73, 22:78 gibi ayetlerde "*adakın tut*" biçiminde, bugünün Türkçesiyle "ayakta tutmak" olarak çevrilmiş. 22:35 gibi kimi ayette aynı anlama gelen "*adakın kıl*" ifadesi kullanılmış. Bunun yanında 23:9, 52:48, 70:22, 108:2 gibi kimi ayette aynı Arapça kalıbı karşılamak üzere "*adakın tur*" ifadesini görüyoruz. Yazar ayakta tutmakla ayakta durmayı birbirine karıştırmış görünüyor. Ama kimi yerde "*sabr kılmak*" ifadesini de görüyor olmamız, yazarın namazı bugünkünden farklı anlamış, farklı anlamda kullanmış olabileceğini gösteriyor. 42:13 ve 65:2 ayetlerinin çevirisi bu izlenimi güçlendiriyor:

42:13 ...*dini adakın tutmak...*

Türkçesi: ...dini ayakta tutmak...

65:2 ...*adakın kılınglılar tanuklukni...*

Türkçesi: ...tanıklığı ayakta tutun...

Salla ala kalıbı *alkış* kavramıyla karşılanmış. *Alkış* sözcüğünün eski anlamına göre bugünkü Türkçe karşılıkları şöyle oluyor:

33:43 ...*alkış berür siler(siz) üze anıng ferişteleri...*

Türkçesi: ...onun melekleri size yardım eder /onu uğurlar /kutlar /esenler...

36:56 *Bütünlükün tangrı anıng ferişteleri alkış berürler yalavaç üze, ay anlar kim kertgündiler alkış veringler anıng üze selem kılınglar selem kılmak.*¹⁷

Türkçesi: Tanrı'nın bütün melekleri ulağa yardım eder /onu uğurlar /kutlar /esenler, ey onlardan güvenenler ona yardım edin /onu uğurlayın /kutlayın /esenleyin selam kılın selam kılarak.

Bu ayette *salla ala* ve *selam* ayrı ayrı çevrilse de 36:58'deki *selam* sözcüğü *alkış* sözcüğüyle karşılanmış. Yazar bu ikisinin çok yakın kavramlar olduğunu düşünüyor olmalı.

Sivas Kongre ve Etnografya Müzesi 84/176 numarada kayıtlı olan 15. Yüzyıl'dan kalma satırarası çeviriyi inceleyelim.

¹⁶ Aysu Ata, Karahanlı Türkçesinde İlk Kuran Tercümesi, TDK, 2019.

¹⁷ Suat Ünlü, Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 235v/3-450r7), Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, Ankara, 2004.

"namazı turgurasız, zekatı viresiz..."¹⁸

Bu çeviriyi yapan kişi *salât*'ın Kuran okumak olduğunu düşünüyor (veya biliyor):

17:78 Turur namazı ırılmağı vaktinde güneşun ta gice karangulığına değin daki ırte okumağı ya'ni namazı bayık ırte okumağı oldu hazır olunmış.¹⁹

Türkçesi: Güneşin ayrıldığı vakitten gece karanlığına değin namazı durdur ve tan okumasını yani namazı. Kesin, tan okuması tanıklı olmuştur.

15. Yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilen "Muhammed Bin Hamza" imzalı, Molla Fenari'ye yakıştırılan bir başka satırarası çeviride yine "namazı durudurlar" deyişini buluyoruz.²⁰

Arnavutluk Devlet Arşivi'nde bulunan, hem Eski Anadolu Türkçesine hem de Karahanlı Türkçesine benzeyen bir yazmada yine aynı deyişi buluyoruz²¹:

"Durguzun namazı dahı virün zakatı..."

"Durguzun" sözcüğünü çevirmenin "ayakta **tutmak**" anlamında kullandığı kesin:

42:13 ...durguzun dini ve anda bölük bölük olman...

Çevirmen, namazın ne olduğunu düşünürse düşünsün, ayakta **tutulacak** bir şey olduğunun ayırında. Ayırında değilse bile orijinal metinde ne görüyorsa onu çeviriyor. Bir başka ilginçlik; çevirmen *salât*'ın "okunacak" bir şey olduğunu düşünüyor (veya biliyor):

2:239 ...Qorqunçta qalgininglarda, piyadä yaki ulaglıq ketip berip (namaz okunlar)

Türkçesi: Korku durumunda yürüyerek veya binekte yapanlar (namazı okuyanlar).

4:102 Namaz okumaqçi bolginingda...

Türkçesi: Aralarında olup namaz okuduğunda...

Bugün bizde "namaz okumak" deyişi kullanılmıyor. Kullanılsa belki namaz algısı da değişecek ve ortada dinlenmesi, işitilmesi gereken bir şey olduğu belli olacaktı. Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'nde 26786

¹⁸ H. İbrahim Delice, Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Çeviri-Sözlük) (105b-170b), Cumhuriyet Üni. Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1992 ve Ali Akar, Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırarası Bir Kuran Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük) (53b-105b) Cumhuriyet Üni. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1992.

¹⁹ Vefa Ayhan, Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Sözlük) (245b-320a), Cumhuriyet Üni. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007.

²⁰ Ahmet Topaloğlu, Muhammed Bin Hamza - XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi Birinci Cilt (Giriş ve Metin), Kültür Bakanlığı, 1976.

²¹ Betül Yalçın Akcan, Eski Anadolu Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (Giriş-Metin-Dizin), Niğde Üni. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2013.

numarada kayıtlı olan, 16 . veya 17. Yüzyıldan kaldığı tahmin edilen satırarası çeviride yine aynı deyişi buluyoruz²²:

2:3 ...durgururlar namazı...

Çevirmen *salât*'ın hiç değilse ayakta durdurulacak bir şey olduğunu anlamış görünüyor:

2:230 ...eger bilseler ki durgururlar Tanrı ta'ala hududını...

Türkçesi: Bilirlerse yüce Tanrı'nın sınırlarını ayakta tutarlar...

5:68 Dahı eger anlara durgursalardı Tevratı İncili ya'ni içindeki buyruklarını dutsalardı dahı durgursalar anlara inen buyrukları Çalaplarından yeyelerdi dürlü ni'metleri.

Türkçesi: Ve onlar Tevrat'ı, İncil'i ayakta durdursalardı, yani içindeki buyrukları tutsalardı ve efendilerinden onlara inen buyrukları tutsalardı türlü nimetlerden yerlerdi.

Bugünün yoz ortamında “namaza durmak” denen şeyin aslı bu çevirilerde görüldüğü üzere namazı durdurmaktır. Biri “namazı **durdurup**” Kuran okuduğunda, öbürleri bu namaza (veya namazı) durur ve Kuran'ı dinlerlermiş. Elbette gerçek anlam kapsamının Kuran'ı dümdüz okumanın ötesinde açıklayarak anlatmak ve benimsenen bu ilkeleri birey-toplum diye ayırmaksızın uygulamak olduğunu biliyoruz. Bu çeviriler bu kişilerin en az ilk anlam düzeyine erdiklerini kesin olarak gösteriyor. Buna ilk anlam düzeyine gerilemek de diyebiliriz elbette. İlk kuşak Müslümanlar son düzeyde idiler. Ulak ölür ölmez münafıkların yönetime gelmesiyle anlam aşınmaya ve *salât* adım adım bir törene dönüşmeye başlamış olmalı. Bugünkü Türkler sıfırncı düzeydeler. Zaman geçtikçe ve Kuran'la ilgilenenlerin sayısı azaldıkça o günün diliyle “namazı ayakta kılmak” kavramı yanlış anlaşılacak şekilde “ayakta durarak namaz kılmak”a dönüşmüş. Yapılan çevirilerde gördüğü veya atasından duyduğu Türkçe ifadeyi anlamayan, bilginin yerini taklitle doldurarak kendine anlamsız bir yaşam inşa eden kuşaklar yetişmiş.

Suudi kralının 1992'de Muhammed Salih'e yaptırdığı çağdaş Uygur Türkçesi çevirisinde beş yüz yıl önceki deyişin neredeyse aynısını buluyoruz.²³ Yazarın çeviriyazısı ile aktarıyorum:

2:3 ...namazni ada kilinglar, zekatni beringlar...

Türkçesi: Namazı ayakta tutanlar, zekatı verenler.

Bu çevirilerde *salât*'ın karşılığı olarak gördüğümüz namaz sözcüğünün kökenini, yani hakiki anlamının ne olabileceğini irdelemiştik. Karahanlılar döneminde, 11. Yüzyıl'da Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan bir sözlük olan Divanı Lügatit Türk'te namazın karşılığı olarak bulduğumuz “yükünç”, bildiğimiz coğrafyalarda bugün namaz yerine kullanılmayan bir sözcük. Yukarıda örneğini verdiğim eski çevirilerin çoğunda *secde* karşılığı olarak geçiyor. Divan'da “yükün” kökünü içeren maddelere baktığımızda şu karşılıkları buluyoruz (çeviriyazı kullanmadan aktarıyorum):

Yükünc kılmak, yükünc etmek: İbadet etmek.

Yükünc etişmek: İbadet, namaz, namaz kılmak.

²² Buket Işıkcın Yılmaz, Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki Satır Arası Kur'an Tercümesi 1A-216B (Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2015.

²³ Erol Topal, Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümesi ile Yeni Uygur Türkçesi Kur'an Tercümesinde Dinî Söz Varlığı - Karşılaştırmalı İnceleme-, Gazi Üni. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, Ankara, 2012.

Yükün ötrülen oğur: Namaz, ibadet kılınma çağı.

Kul: Abd, yükün, mürid, tabe, bulak, bulun, köle, esir, odalık.

Tanrı yükünleri: Tanrı kulları.

Tapın: Yükün.

Yükün (ad): Bende, abd.

Yükün (eylem): Eğil, secde kıl, kurman, tapın, amade baş.

Yükünc: İbadet, namaz.

Yükünc eddi: Namaz kıldı.

Yükünmek: Secde etmek, ibadet etmek, namaz kılmak, büyük önünde eğilmek, baş eğmek.²⁴

Recep Toparlı, Kıpçak Türkçesi Sözcüğü'nde²⁵ aynı veya çok yakın karşılıkları veriyor. Emek Üşenmez, bir başka Karahanlı dönemi kaynağı olan Atabetül Hakayık'ta yükünmek için secde karşılığı verildiğini yazıyor.²⁶

Divan'da aynı kökten türeyen yükündeçi, yüküngen, yüküngeçi (yükünqüçi), yükünmek maddelerini de buluyoruz. Yükünmek eylemi bugünkü Türkçe sözlüklerde de aynı anlamda yer alıyor. Yük kökünün anlamı 11. Yüzyıl'dan bugüne değişmemiş. O zaman yük, yüklemek ve yükünmek arasındaki kök-türev ilişkisini izlersek bu ilk çevirileri yapanların orijinal metinden ne anladıklarını kestirebiliriz. Örneğin Divanı Lügatit Türk'te "öksüz" şaşkın, akılsız anlamına gelirken "ökünç" pişmanlık, "ökünmek" pişman olmak anlamına geliyor. Benzer biçimde "yolunmak" azat edilmek, bırakılmak anlamına geliyor. "Boşunmak" sözcüğü yükten boşalmak anlamına geliyor. Demek ki yükünmek sözcüğü bir yükü yüklenmek, yükü sırtlamak anlamından doğmuş olmalı. Sanskritçedeki *baraka* sözcüğüne yakınlığına dikkat edin. Yukarıdaki karşılıkları incelediğimizde eğilmek anlamına gelen bu sözcüğün aynı zamanda kulluk etmek anlamını da kazandığını görüyoruz. Özünde fiziksel hareketi anlatan eylem, soyut bir anlam katmanını de içeriyor.

Gerard Clauson'un 13. Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Kökenbilim Sözlüğü'nde²⁷ Çağatay Türkçesi sözlüklerinden aktardığına göre "tabınmak" sözcüğü hem tapınmak, hem de eğilmek, yere kapanmak anlamlarına geliyormuş. Yine aynı sözlükte tap- kökü için hizmet etmek, kulluk etmek (İng. *to serve*) karşılığı veriliyor. Demek ki sözcüğün aynı anda hem fiziksel hem tinsel anlamda kullanılması olağan bir durum. İlk Türkçe çevirileri yapan bilginler *secde* ve *salla* sözcüklerini yükünmek olarak çevirirken yükünmek sözcüğünün hem fiziksel hem tinsel anlamını karşıladığını düşünmüş olabilirler. Çeviriyi yapanlar "*es salât*" ve "*salla*" sözcükleri için o günün Türkçesinin dağarcığında bulunan eğilmek, baş eğmek, ihmak öbür gibi karşılıkları kullanmayıp yükünmeyi kullandıklarına göre maddi değil tinsel

²⁴ Həsən bəy Hadi, Divan-u Lügatit Türk'ten Derlenmiş Etimolojik Sözlük, Tebriz, 2005. Turuz.com'dan edinilmiş elektronik kopya.

²⁵ Codex Cumanicus, Kitabül İdrak Li Lisanil Etrak, Et Tuhfetüz Zekiyye Fil Lügatit Türkiyye, El İdrak Haşiyesi gibi kaynaklara gönderme yapıyor.

²⁶ Emek Üşenmez, Karahanlı Türkçesi Sözlüğü, Dumlupınar Üni. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2006.

²⁷ An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford University, 1972, s.442.

anlamı öncelemiş olmaları olasılığı var. Ve tıpkı *baraka*, *namaz*, *salât* sözcüklerinde olduğu gibi bu sözcük zamanla teknik bir terime dönüşmüş olabilir. Farklı dillerdeki bu sözcüklerin benzer biçimde soyut bir kavramı anlatırken bedensel bir hareketi, bir biçimi anlatır duruma gelmeleri dikkat çekici. Tapmak sözcüğü dışında hemen hepsinin soyut anlamı zamanla unutuluyor ve biçim anlamıyla anılmaya başlanıyor. Anlam içeriği yitiyor ve geriye maddesel kabuk kalıyor. Oysa dilin doğal özelliği nesneden soyuta gitmektir. Önceki cümlede kullandığım o, dil, doğ, öz, git köklerinde bu açıkça görülebilir. Kültür ve uygarlık yükselirken, yani toplumun zihinsel dünyası, anlam evreni genişlerken nesneden soyuta doğru anlam genişlemesi; gerilerken ve çökerken de soyuttan nesneye doğru anlam daralması oluyor gibi görünüyor.

Yükselme ve olgunlaşma çağı: Soyuttan soyuta anlam genişlemesi

Eğilmek -> Kulluk etmek

Yozlaşma ve düşüş çağı: Soyuttan somuta anlam daralması

Kulluk etmek -> Eğilmek

Her ne kadar kesin olmayan bilgilere dayalı bir kestirim yapıyor olsak da farklı sözcüklerin yazgısındaki bu benzerlik bize *salât*'ın aslında ne olduğu ve bugünkü biçimine nasıl dönüşebildiği konusunda önemli bir ipucu veriyor. *Salât*'ın ne olduğu ve bugünkü biçiminde nasıl dönüşebildiğini anlayabilmek için bu bilgiye gereksinimimiz yok. Kuran metninin anadüşüncesini anlayabilmek için siyer kitaplarına gerek olmadığı gibi müzelik yapıtlara da gerek yok. Bu eski çeviriler, Kuran'ın o zaman o kişilerce nasıl anlaşıldığını kestirebilmek için yararlı. Böylece anlamın hangi arada yitmiş olabileceğini çıkarsayabiliyoruz.

Toparlarsak, Eski Müslüman Türkler yükünerek Kuran'ın onlara verdiği yükü yüklenmişler. Arapça *din* sözcüğünün "yükümlülük" anlamını anımsadığımızda bu çevirinin rastlantı olmayabileceğini görüyoruz. Bir anlamda yükümlülüğü yüklenmişler. Her *salâta*, yani Kuran dersine gittiklerinde yükümlülüklerini öğrenmişler veya anımsamışlar; böylece yükümlülüğü sırtlamışlar; böylece Allah'a hizmet edeceklerini bilmişler; sonuçta **yükünmüşler**. Gördüğünüz gibi o günkü karşılığı bugünkü Türkçeye yan yana getirince son derece şeffaf bir anlam ilişkisi doğdu. Ama *salâtı* Türkçeleştirmek için tek seçeneğimiz bu değil.

Türkçe Karşılık Önerileri

Önceki yazıdaki yorumların *salât*, *salla*, *musalli* ve *musalla* sözcüklerinin ayetlerin bağlamına ve elçilerin getirdiği evrensel mesajın anadüşüncesine uygun olduğunu düşünüyorum. Ancak bu sözcüklerin çevirisinin nasıl yapılacağı konusunda sorunumuz var. Özneler arasındaki ilişkiyi şöyle formüleştirebiliriz:

Müslümanlar	<i>salla ala</i> ->	Elçi'ye
Allah	<i>salla ala</i> ->	Elçi'ye
Allah	<i>salla ala</i> ->	Müslümanlara
Elçi	<i>salla</i> ->	Müslümanlara
Elçi	<i>salla ala</i> ->	Müslümanlara

Asimetrik olması gereken ilişkilerin aynı sözcükle ifadesi dil mantığı açısından olanaksız görünüyor. Bu durumda soruna iki anlamlılıktan başka bir çözüm bulmak zor. Ama [*salât* = namaz + X] formülünü savunanların öne sürdüğü iki anlamlılık, buradaki iki anlamlılıktan farklı. Onlar Kuran'ın yazarının birbiriyle hiçbir anlam bağı kalmamış iki sesteş sözcüğü kafa karıştırıcı biçimde kullanmasına tatmin edici bir açıklama getirmek zorundalar. Öte yandan ortaklaşa yapılan bir *salla* eyleminin iki ucundakiler için farklı anlam kümeleri belirlemek çok daha anlaşılabilir geliyor.

Alan ve veren uçlardaki kişilerin eylemlerini yazarın aynı sözcükle adlandırmayı seçmiş olmasının olası bir başka nedeni akla gelebilir. Kuran'da Kitaplıların din adamlığı kurumu oluşturdukları ve böyle bir gereklilik olmadığı bildiriliyor. Din adamlarının işledikleri suçlardan söz ediliyor. Birazcık tarih ve genel kültür bilgisi, din adamlığı kurumunun Yahudi ve Hristiyan mezheplerindeki ağır maliyetiyle ilgili bir yargıda bulunmamıza yetiyor. Yöneticiye veya fikir önderine koşulsuz boyun eğilmemesini buyuran ayetler din adamlığı kurumu oluşturulmaması konusunda Kuran muhataplarına bir uyarı sayılabilir (2:104, 3:159, 4:58, 9:31,34, 42:38, 60:12). Yani Kuran bağlısı bir toplumda "Allah'ın işlerinin" devredileceği, "sen dinle ilgilen, devleti bize bırak" denecek kişiler olamaz. Elçi'nin mesajından her ne bilinecekse herkes gücü yettiğinde bilecektir. Peygamber bile olsa öndere boyun eğmenin koşulu Kuran'ın yargısına uygunluktur (2:104, 3:159, 4:58, 42:38, 60:12). Her ne kadar kitabı daha iyi bilenler olacaksa da öğreten ile öğrenen arasında sabit, taşlaşmış, politik bir hiyerarşiye denklenecek bir alan-veren ilişkisi olmayacaktır. Ders alanın ders verene yine Kitap'tan öğütte bulunması ve kendine çeki düzen vermesini istemesi olasıdır. Alan ve veren ucun eylemi için aynı sözcüğün kullanılması belki de bu esnek durumu yansıtmak amaçlıdır. *Salla* eyleminin Form-II, yani yoğunluk ve karşılıklık anlamı taşıyan, yarı-işteş diyebileceğimiz çatıda olduğunu unutmamalıyız.

Yine de çözülmesi gereken bir dilbilim-anlambilim sorunumuz var. Türkçeleştirilmesi gereken bir sözcük veya sözcükler var. Buna rağmen *salât* ayetlerinin ne anlattığını anlamış olarak "Kuran'ın sık konu değiştirmesi" sorununu önemli ölçüde çözüyoruz. Tapınak uygulamalarıyla gerçek yaşam arasında oluşan derin yarığın onda dokuzunu kapatabiliyoruz. Hac bilmecesini çözmeye yaklaşıyoruz. Tıpkı *salât* gibi zıvanasından çıkarılmış olan "*dua*" kavramının aslını anlamaya çok yaklaşıyoruz.

Bu konuda kararsız kalanlar veya kafası karışıklar, hangi iki kavramın aynı sözcükle ifade edilmesinin daha akla yatkın olduğunu değerlendirsınler:

1	2
<i>Salât</i> = namaz (ne olduğu belirsiz bir şey)	+ Allah'ın yasasını ayakta tutmak
<i>Salât</i> = yardımlaşma	+ Allah'ın yasasını ayakta tutmak
<i>Salât</i> = Kuran dersi (yasayı öğrenme)	+ Allah'ın yasasını ayakta tutmak

Allah'ı (yasasını) akılda tutma işini namazı savunanlara göre anlarsak, günde beş veya üç kez Allah'ı anımsayacaklar. Peki, arada kalan sürelerde bu nasıl işe yarayacak? Kişi "az önce namaz kılmıştım, bari yalan söylemeyeyim" diye mi düşünecek? Yoksa sabah veya hafta sonu *salât* etmiş kişi "doğruyu söyleyin" öğüdünü anımsayarak (bkz. 4:103 yorumum) yalan söylemekten (kötü davranıştan) alıkonulmuş mu olacak? Kimine göre ise günde beş veya üç kez Allah'la "bağlantı" kurulacaktır. Sıfır uzaklıkta olan Tanrı'yla bağlantı kurmak nasıl olur? Sürekli avucunun içinde olduğumuz özneye belli aralıklarla "bağlanmak"? Hangisi akla yatkın?

"*Salât*/Namaz kişinin yaratıcısıyla iletişime geçmesidir."

"*Salât*/Namaz duanın canlanmasıdır."

"*Salât* vücudu dik tutan kemiklerin adıdır. *Salât*/namaz kulun dik duruşudur."

Bunun gibi mecaz üzerinden yapılan tanımlara karşı temkinli olmak gerekir. Bir şey yalnızca mecazlarla, benzetmelerle betimleniyorsa iyi anlaşılmamış olma olasılığı yüksektir. Bu yaklaşımla *salât* sözcüğüne Türkçe karşılık bulmak olanaksız görünüyor.

Bir yargıda bulunurken şunu da gözden kaçırmamanızı öneririm: Ayetleri incelerken çok sayıda ayette *salât*, *salla* veya *musalli* sözcükleri kullanılmadan *salât* çalışmasından (günlük dersten) veya *salâtı* ayakta tutmaktan (*dini* ayakta tutmaktan) söz edildiğini gösterdim. Namaz savunucuları işte bunu yapamıyorlar. *Salât* sözcüğü kullanılmadan namazdan söz edilen yerleri göstermek istediklerinde tek başvurabildikleri, *zikir* ve *tesbih* sözcükleri. Oysa bir yanlış anlamayı bir başka yanlış anlamaya yüklemiş oluyorlar yalnızca. *Zikir* ve *tesbih* eylemlerini bir şeyleri seslendirmek olarak anlayacak olsaydık bu ilişkilendirme makul olabilirdi. Ama anlamlarının bu olmadığını hem sözlüklerden hem de sözcüklerin Kuran'daki bağlamından anlıyoruz.

Namaz savunucusu kişi "inîş sırası" denen sırayı benimsiyorsa kendini bir çelişki içinde daha bulur. Çünkü ilk indiği söylenen kısa surelerde yer alan *salât* sözcüğünün neyi anlattığını açıklayamazlar.²⁸

Şimdi bu ölçütlerin ve yargıların ışığında Türkçe karşılık önerilerimi sıralayacağım. Burada türettiğim sözcüklerle dalga geçecek olanlar çıkacaktır. Dünyadan haberi olmayan cahillerdir. Ne dilden, ne düşünceden anlarlar. Bilgi değişim dili olan İngilizcenin sözcük türetme yolları Türkçeninkiyle karşılaştırılamayacak kadar dardır. Buna karşın tereddüt etmeksizin, durmaksızın sözcük türettikleri için dilleri bu duruma gelebildi. Atom altı parçacıklardan biri olan *quark* sözcüğünü bir fizikçinin arka tarafından uydurmuştur. Anlamsız bir harf yığını olan bu sözcüğü yeni bir fermente süt ürünü için de kullanmaya başladılar; market rafında görürsünüz. *Prion*, *oobleck*, *selfie*, *tweet*, *gif*, *click*, *hashtag*, *troll* gibi sayısız sözcüğü benzer biçimde türettiler veya uydurdular. İngilizce konuşan hiç kimse bunlara gülmedi; alıp kullandılar. Sözcük türetmeyi çoktan unutmuş, kendi diline küsmüş olan Türkler bunların Türkçelerini türetmek yerine olduğu gibi alıp kullandılar. Akrep, yelkovan, dolmuş, bilgisayar, biçerdöver, gökdelen, kaldırım, uydu gibi sözcükler türetilirken bu kuşak dünyada olsaydı bunlara gülecekti. Ama şimdi kullanıyorlar. Kuran'ı ne kadar anlarlarsa anlasınlar, kendi kültürlerine düşman oldukları sürece bu kavmin çöküşünde payları olacak.

Sözcük türetmek gündelik yaşamın olağan bir parçasıdır. Türklerin bunu unutmuş olmalarının genel ahlaki çöküntüyle doğrudan ilgisi vardır. İnsanları ahlaklı olmaya çağırırken düşünmeyi ve konuşmayı unutmalarını görmezden gelemeyiz.

Kut, Kutlamak, Esenlik, Esenlemek

Salla eyleminin *namas* gibi, *baraka* gibi, *bless* gibi karşıdakine iyilik, güvenlik, aydınlık getiren bir işi tanımladığını göz önüne alarak kutlamak (kutlulamak) ve esenlemek sözcükleri önerilebilir ama bu ikisi *salla ala* karşılığı olarak daha uygun görünüyor. *Es salât* ile anlatılan ders ve öğretiyi ayakta tutma işleri için yalın "kut" adı kullanılabilir. Kutu kurmak /ayakta tutmak, esenliği ayağa kaldırmak gibi karşılıklar anlamı kısmen karşılarsa da yeterli olmuyor. Daha iyi karşılıklar bulmalıyız.

²⁸ <https://www.gerceginkitabı.com/2018/04/17/kuranin-inis-sirasi-yanlis-mi/>
<https://gerceginkitabı.wordpress.com/2018/04/17/kuranin-inis-sirasi-yanlis-mi/>

Yükünç, Yükünmek

Bu sözcüğün eğilmek anlamı bugüne dek ulaştığı için namazcılarını da memnun edebilir. Kuran'da salli eyleminin etkin ve edilgen uçları ayrı ayrı adlandırılmıyor ama dersi veren ve alan uçların bakış açısından yükündürmek ve yükünmek sözcükleri ayrı ayrı kullanılabilir.

Yüküncü kurun, arınmayı verin /arınmaya ulaştırın (akimu es salât ve atu ez zakat). Kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulursunuz. 2:110

Yüküngenler (musalli) başkadır. Onlar yükünçlerinde (salât) süreklidir. 70:22-23

Ve onlara yükün /yardım et (salla ala). Aslında senin yüküncün /yardımın (salât) onlara dinginlik verir. 9:103

Öyleyse yetiştirgenin için yükün /yükündür ve göğüsle. 108:2

Yönelge, Yönelmek /İzlengi, İzlemek

Önerge, yörunge, sömürgenin türetildiği mantıkla yönelge sözcüğü türetilir. Çalgı, yargı, çelişkinin türetildiği mantıkla yönelgi veya izlengi de türetilir. Olağan, durağanın türetildiği mantıkla izleğin türetilir.

İnanmış olarak erdemli edimler yapanların, izlengiye ayakta tutanların, arınmaya ulaştıranların (akimu es salât ve atu ez zakat) ödülleri Efendilerinin katındadır. 2:277

Öyleyse vay izleğenlerin (musalli) haline ki onlar izlengilerinden (salât) aymazdırlar. 107:4-5

Yönelginlerden /yönelicilerden (musalli) değildik. Yoksunu yedirmiyorduk. 74:43-44

Böylece, boyun eğdiklerinde (secde) arkanızda bulunsunlar. Yönelmemiş (salla) olan küme, koruma önlemlerini ve silahlarını alarak seninle birlikte yönelsin (salla). 4:102

Öyleyse yetiştirgenin için yönel /yönelt ve dayan. 108:2

Öğreti

Öğretiyi kurar, arınmaya ulaştırır (akimu es salât ve atu ez zakat), elçilerime güvenir, onlara yardım eder ve Allah'a güzel bir borç verirsiniz; kötülüklerinizi kesinlikle siler ve altlarından ırmaklar akan cennetlere sizi yerleştiririm. 5:12

Ne doğruladı ne de öğretilendi (salla). Tersine, yalanladı ve yüz çevirdi. 75:31-32

"Ey Şuayb! Atalarımızın hizmet ettiklerini veya mallarımız konusunda dilediğimizi yapmayı bırakmamızı, senin öğretin mi (salât) zorunlu yapıyor? 11:87

Kutlamak sözcüğünün gerçek anlamı, Allah'ın yaptığı *salla ala* eylemi için, yardım etmek anlamında kullanılabilir.

O sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için melekleriyle kutlar /yardım eder (salla ala). Çünkü inananlara karşı merhametlidir. 33:43

Kuşkusuz, Allah ve melekleri peygamberi kutlarlar /ona yardım ederler (salla ala). Ey inanca çağırılanlar! Siz de onu kutlayın /ona yardım edin (salla ala) ve tam bir esenlemeyle onu esenleyin /tam bir güvenceyle güven verin. 33:56

Öyleyse yetiştirgenin için öğretilendir ve göğüsle /dayan. 108:2

Söz Dinlemek

“Söz dinlemek” ifadesindeki iki anlamlılık hem Kuran dersi için, hem de Kuran’ın ilkelerini toplum düzeni yapmak için aynı sözcüğün kullanılmış olmasını anlamamıza yardımcı olabilir. Dikkatli kurgulanırsa ve gerekli türetmeler yapılsa SLV kökünün bütün türevlerine uygun bir karşılık da olabilir.

Artık pişmanlık gösterir, söz dinlerler ve arınmayı verir /arınmaya ulaştırırlarsa (akimu es salât ve atu ez zekat) bundan sonra yasada kardeşiniz olurlar. 9:11 (herhangi bir mealde 9:6 ile karşılaştırın)

Kendisini arındıran kurtuluşa erişecektir. Efendisinin adını anmış ve söz dinlemiştir (salla). 87:14-15

Bir kulu söz dinlediğinde /dinlettiğinde? (salla) Görüyor musun? Ya o doğru yol üzerindeyse? Veya sorumluluk bilincine erişmeyi öğütlüyorsa? 96:10-12

Veya yolculuk sırasında ölüm gelirse, aranızdan olmayan iki kişi bunu yapsın. İçinize kuşku düşerse, sözü dinlettikten sonra (salât) alıkoyun. 5:106

Dediler ki: “Söz dinleyenlerden değildik (musalli). Yoksunu doyurmazdık! Oyalananlarla birlikte oyalanır giderdik!” 74:43-45

Öyleyse yetiştirgenin için söz dinle /dinlet ve göğüsle. 108:2

Hatta üç anlamlı: Sözü dinlemek (*salât*), söz dinlemek (*akimu es salât*), böylece sözünü (*misak*) tutmak.

İsrailoğullarından kesin söz (misak) almıştık: “Allah’tan başkasına hizmet etmeyeceksiniz; ana-babaya, yakına, kimsesize ve yoksuna iyi olacaksınız; insanlarla güzel konuşacaksınız; söz dinleyeceksiniz /sözü ayakta tutacaksınız ve arınmaya ulaştıracaksınız.” (akimu es salât ve atu ez zekat) Sonra çok azınız dışında, yüz çevirerek döndünüz. 2:83

Bunu bir adım daha öteye götürerek Kuran Türkçe inseydi nasıl görüneceğini sorabiliriz. Böyle Türkçe bir kitapta çokanlamlı olmakla birlikte Türkçe konuşanlara bu çokanlamlılığı kolayca gösteren ifadeler olabildi. Basit bir kaç örnek kurgulayabiliriz. Bu örnekleri *salât* sözcüğünün o günün Araplarında nasıl bir anlam ve çağrışım karşılığı bulmuş olabileceğini anlamak için üretiyorum.

- “Onların canlandırmaları göz boyamaktan öteye gitmez.” Bu cümlede canlandırma sözcüğü diriltme, yazarın karakteri canlandırması, oyuncunun bu karakteri oynaması ve grafik canlandırma olarak dört anlama gelebilirdi.
- “Tanrımız bize sağlık versin diye bu yurda göçtük.” Bu cümlede sağlık sözcüğü iki anlama gelebilirdi. Birisi hastalıktan arılık anlamı, öbürü de sağ- kökünden gelen dirilik anlamı.
- “Kendilerine yazık ettiklerinin bilincinde değiller. Acı onlara.” Acı sözcüğünün anlamı, sözcükten sonra virgül konursa başka, konmazsa başka olurdu.

- “Bağışlamamız, elçilerimizi izleyenler içindir.” Bağışlama sözcüğü hem nimeti hem de rahmeti aynı anda karşılayabilirdi.

Kur

Ayağa kaldırmak, ayakta tutmak, kurmak anlamına gelen *akam* buyruğu için “kur” karşılığı çok uygun görünüyor. Sonuçta bir din, bir ahlak sistemi, bir düzen kuruluyor. Bunun yanında, bu yeni düzenin doğrularını aşılattmak ve egemen kılmak amacıyla yapılacak olan günlük veya haftalık derslerin düzeni kuruluyor. *Akimu es salât* kalıbı hem ders düzenini kurmak, hem de ahlakı oturtmak için kullanıldığına göre Türkçedeki kurmak sözcüğü bu kavramı çok güzel karşılıyor.

- Düzen kur: Sabah ve akşam yapılacak derslerin ve/veya haftalık ve/veya yıllık derslerin düzenini kur.
- Ahlak sistemini kur: Varsılın yoksulu kolladığı, herkesin ana-babaya, yakına, yoksuna sorumlu davrandığı, temiz geçim sağladığı, insan gibi evlenip ayrıldığı, insan gibi çocuk yetiştirdiği ahlak sistemini kur. Egemen olursan bu ahlakı gerçekleştiren yasal sistemi kur. Egemen olamazsan bu ahlakı gerçekleştiren cemaat hukukunu kur.
- Tanıklığı kur (65:2); Tevrat düzenini kur (5:68); İncil düzenini kur (5:68); Allah'ın sınırlarını kur (2:230); yükümlülüğü kur (42:13).

Burada sunduğum Türkçe karşılıkların çiğ birer öneri olduğunu unutmayın. Konuya çalışacak olan Kuran öğrencilerine tavsiyem dilbilime ve Türk diline de kafa yormalarıdır. Çoğtan anlaşılmiş olduğunu umduğum nedenlerden dolayı Türklerin Türkçeyi arılaştırmadan Kuran'ı yaşamın yasası yapmaları olanaksızdır. Bu ikisi aynı çabanın iki yüzüdür.

Bütün bunları söyledikten sonra *salât* kavramına Türkçe karşılıkları (henüz) üretmemiş olmamızın *salâtı* kurma sorumluluğumuzu hafifletmediğini eklemek gerekir. İsbetli ve işlevsel bir karşılığı hiç türetmeyecek de olsak bu bizim *salâtı* anlamamızın önünde bir engel olmayacaktır. Sözelimi Budizm'i araştıran biri *Darma, Samsara, Nirvana* gibi kavramların Batı dillerinde (ve dolayısıyla Batılı gibi düşünmeye çalışan yoz Türklerin dillerinde) doğrudan karşılığı olmadığını bilir. Bunlar modern yaşamda sözcük karşılığı bulunmayan kavramlardır. *Salât* da bunun gibidir. Ama söz konusu olan Kuran olunca tiksintiyle dolu önyargılar baskın çıkıyor ve insanlar kavramı öğrenmemek için özel bir çaba gösterebiliyorlar. *Salâtın* sözcük karşılığı üzerinde en azından şimdilik uzlaşmayacak olmamız bizi yanıltacak ve saptıracak bir tuzak olmasın. Belki her yorum okulu kendi sözcüğünü önerecek, bir birlik olmayacak ve bu olasılığa hazır olmalıyız.

Kuran'daki *Salât*, “Yardım” veya “Destek”le Karşılanamaz

Şimdi *salât* ve *salla* sözcüklerinin gerçekten yardım etmek, iyilik etmek anlamları olduğunu düşünelim. Muhammed Peygamber'e “Falancaya yardım/iyilik et” denildiğinde sizce ne yapardı? Cebindeki parayı ona mı verirdi? Tarlasındaki otları mı yoluverirdi? Bu buyruğu verene duvar pası verip “Sen ver” mi derdi, yani elini açıp onun için “dua” mı ederdi? Yoksa Muhammed'i çevresindeki kişilerden ayıran özellik her ne ise onunla mı yardım ederdi? Onun ayırıcı özelliği zenginliği değildi, kral olması değildi, dilediğini işe sokabilecek bir fabrikatör olması değildi, her şeyi onarabilecek yetenekli bir tamirci olması değildi. Kuran, ilgisine “X'i ayağa kaldır” /“X'i kur” dediğinde, artık X'in öncelikle bir mali yardım sistemi olmadığı açık. Çünkü bu, Kuran'a bağlı olsun olmasın her uygar insanın düşünüp yapabileceği bir şey. Zaten yapıyorlar da. X'in toplu bir yakarış oturumu olmadığı da açık. Çünkü bu,

“Ben yap(a)mıyorum sen yap” demek anlamına gelir. Öyle ya, Allah “Sizi kurtaracak ilkeler bunlardır” diye açıkladıktan sonra “şimdi oturup sizi kurtarmam için bana dua edin” demez ki? Kuran bağlısı, elinde tuttuğu kitabın nasıl bir ışık kaynağı olduğunu anlamış kişidir. Anlayamadıysa zaten konuşacak bir şey yok. Bundan ötürü, Kuran bağlısına “*X’le ve dirençle yardım iste*” veya “*X’te direngen olarak yardım iste*” dendiğinde bunun doğrudan doğruya elinde tuttuğu ışıkla ilgili olduğu anlaşılmalı. Muhammed’in “süper gücü” Kuran’ı hepimizden iyi anlamasıydı.

Kuran'daki *Salât*, “Dua” Olamaz

Yazarların çoğu Arapça veya Türkçe kaynaklardan “*Salât*, dua etmektir” biçiminde yapılan aktarmalardaki sorunun farkında değil. Bir Arapça sözcüğün anlamını, Türkçeye geçerken anlam değiştirmiş bir başka Arapça sözcükle açıklamak olacak iş değil. Sözcükler dilden dile atlarken anlamı değişir. Bu olgu, Kuran’ı anlamak isteyen herkesin bilincine varması gereken, özellikle meallerden Kuran çalışanlara hata yaptıran temel bir konudur. Arapçadan Türkçeye geçerek anlamı kaymış sözcüklerin tam olmayan bir listesi Emrullah İşler’in Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları kitabında bulunuyor. Dillerdeki değişme ve Türklerin sözcüklerindeki bozulma için Cengiz Özakıncı’nın Dil ve Din kitabı kesinlikle okunmalı. Farsların yeryüzü (gezegen) anlamına gelen zemin sözcüğü Türk komşularına geçince yerin fiziksel maddesi anlamı kazanmış, Hint komşularına geçince arazi, emlak anlamı kazanmış. Örnekler çoğaltılabilir.

Dua sözcüğü Arapçada birebir çağrı anlamına gelirken, bir Arap bir Arabı “*dua*” ederek çağırabilirken, Türkler yalnızca Tanrı’yı çağırma işine dua derler. Kuran’da çağırma işine baktığımızda bunun çok geniş kapsamlı bir edim olduğunu, dahası bunun söze denk olmadığını ve bir işe, bir etkinliğe karşılık geldiğini görüyoruz. Öyleyse [*salât* = dua] denklemi bize pek bir şey anlatmıyor.

“Elçi’nin birileri için bağışlanma dilemesi” (*istağferalehum*; 4:64, 63:5...) Elçi’nin o kişilere *salât* etmesidir; *salla* etmesidir. Elçi’nin diyelim ki Ali’ye “dua etmesi” nedir? Ali’ye Kuran okuması da olabilir, çünkü bu Ali’yi aydınlatır ve uyarır. Bu, Elçi’nin Ali için Allah’ı çağırması demektir. Kuran’da “Elçi’nin filanca **için** Allah’ı çağırması” kalıbı hiç geçmez. “Onlar için Allah’ı çağır” ifadesi yoktur.²⁹ Örneğin 9:99’u [*salât* = dua] denklemine göre anlayacak olursak ifade “senin duan onlara dinginlik verir” oluyor. Birincisi, Ulak insanlar için Allah’a el açıp “dua” edecekse insanların bundan haberleri olmaz. Olduysa da bu onlara neden dinginlik versin? “Ulak benim **için** dua etsin” beklentisi aslında kişinin Ulak’ı insanlarla Allah arasında aracı olarak, şefaatçi olarak gördüğünü açık ediyor.

*Salât*la tektanrıcılık arasında yakın bir bağ olduğu açıktır. *Salâta* dua demek, bu bağı kurmayı olanaksızlaştırıyor. Ayet incelemesi bölümündeki her ayette *salâtı* anlatan ifadelerin yerine geleneksel anlamıyla, yani terim anlamıyla “dua”yı koyun ve nasıl uymadığını görün. Şuayb’ın işlerine karışmasını istemeyenler eğriyi doğruyu ayırmadan, diledikleri gibi davranarak çoktanrıcılık etmiş oluyorlar (11:87). Yoksa bu kişiler Kibele’nin, Afrodit’in, falancanın önünde yere kapanıyor değil. Bugün bu halkın dengi piyasa, ekonomi, ilerleme, çağdaşlık, özgürlükçülük, eşitlik, bilimcilik vb. tanrılara vicdanlarını ve elçilerin mesajlarını örtmek pahasına tapanlardır. Bu kişilerin günde beş veya haftada bir kez toplanıp Allah’a yalvarmaları onları arındırmıyor, tektanrıcı yapmıyor.

Şirket de bir örgüttür, toplum gibi insanların birlikteliğidir. Şirkette düzenli veya düzensiz aralıklarla toplantılar yapılır. Bu toplantılarda herkese ne yapması gerektiği söylenebilir, bir yön çizilebilir, alınmış

²⁹ Karşılaştırınız: “Allah’ı çağırma”; 7:29,55,56,180, 17:110, 40:14,60,65, 16:125, 22:67, 28:87; “bizim için dua et” (*udu lena*); 43:49, 2:61,68,69,70, 7:134, 40:49.

olan kararlar duyurulabilir, güdülenme sağlayacak konuşmalar yapılabilir. Bu toplantıları “bir odaya doluşup takım elbiseli, döpiyesli tören düzenleyip ‘Allah’ım bize para ver’ diye topluca dua edip dağılmak” olarak tanımlamayız. Böyle bir şeyi önermek bile saçmadır. Ama şirkette herkes zamanını ve enerjisini şirketin amaçlarına adanmakla görevlidir. Yöneticilerin ve işçilerin yaptıkları iş, Allah’tan para istemek, bunun için Allah’ı eylemleriyle çağırma; çalışmaktır. Mescitlerin elbette bundan fazlası olması gerekir. Çünkü şirket çalışanların tatil zamanlarıyla ilgilenmez. Mescit ise toplumun 365 gün 24 saatinin adanmasını gerektirir.

Bütün bu kanıtlardan sonra ayrıca *salâtın* dua olduğunu öne sürenlerin herkesin bildiği bir tutarsızlıklarını daha anımsatmakta yarar görüyorum: Türkçe namaza çağırıyorlar. *Salâtın* dua olduğuna inanan kişinin bu duanın yüzde yüz Türkçe olması gerektiğini savunması ve duasını böyle yapması beklenirdi. Ne var ki Arapçayı savunarak dev bir çelişki yaratıyorlar.

Sonuçta şu noktaya geliyoruz: Allah “bu ilkeler ve yasalar sizi kurtaracak” mesajını verdikten sonra “şimdi sizi kurtarmam için dua oturumları düzenleyin” der mi? Bunu diyecek olsaydı o yasaları ve ilkeleri yüzlerce sayfa uzun uzun açıklaması için bir neden olmazdı. Yalvarır, ağlar sızlar ve bunu yapmayanların önüne geçerdik. Görüldüğü üzere geçemiyoruz. Tersine, ağlayıp sızlayıp el açıp dua etmeyenler, edenlerin üzerinden geçiyorlar. Demek ki Allah “duayla çalışmıyor”. Bu konuyu başka bir yazıda ayrıntısıyla irdelemeyi umuyorum.

Kuran, zenginliği paylaşmaya “arınma”, yoksula yardıma “doğrulama” adı veriyor. Yani bildiğimiz veya yakın olduğumuz kavramlara farklı adlar veriyor. Bu yüzden *salâta* sözcük karşılığı olarak neyin verilebileceği ile *salâtın* ne olması, nasıl olması gerektiği konuları ayrı ayrı tartışılabilir. *Salât* düzenli yapılan Kuran dersidir. Aynı zamanda bu Kuran’ın öğrettiğini toplum yasası olarak ayakta tutmak için gösterilen her çabanın, bu amaçlılığın adıdır. Ders toplantısı da bu çabanın olmazsa olmazı olduğu için burada bir iki anlamlılıktan söz etmeye gerek yoktur. Anlaşılması gereken temel gerçek, düzeltilmesi gereken köklü yanlış budur. Bu çabaya vereceğimiz Türkçe karşılık ancak ikincil önemdedir.

“Namaz Kıl” Çevirisinin Yanlışlığı

Bir an için namaz sözcüğünün *salât* sözcüğünü karşıladığını düşünsek bile “namaz kılmak” veya “namazı kılmak” çevirisi tümünden yanlıştır. Bu yanlışlığın farkına varmak şimdiye dek yapılmış çevirilerin Türkçeye ne kadar yabancı kişilerce yapıldığını gösteriyor. Bakın, Arapça bilmediklerini söylemiyorum; hepsi benden daha iyi biliyor. Ama Türkçeyi bilmiyorlar.

Kılmak sözcüğü Türkçede geçişli bir eylemdir. Yani bir nesnesi olmalıdır. Türkçede herhangi bir şeyi kılamazsınız. Evi kılamazsınız örneğin. Ama evi yerle bir kılabilirsiniz. Bir şeyde karar kılarırsınız; yani o şeyi yeni kararınız kılarırsınız, karara dönüştürürsünüz. Birini bir şeye sahip kılarırsınız; yani o kişiyi o şeyin yeni sahibine dönüştürürsünüz. Yetkili kılmak, geçersiz kılmak, zorunlu kılmak, yoksun kılmak gibi örneklerin hepsinde bir şeyi alıp onu başka bir şey kılarırsınız. A’yı yaparsınız. A’yı B yaparsınız. A’yı B kılarırsınız. Ama tek başına “A’yı kıl”amazsınız; böyle bir kullanım yoktur. A’yı B kılabilirsiniz. Namazı “kılacaksınız” eğer onu başka bir şey kılmanız gerekir. *Akimu* buyruğu “kur, doğrult, ayağa kaldır, ayakta tut” anlamına geldiğine göre namazı kurmanız, doğrultmanız, ayağa kaldırmanız veya ayakta tutmanız gerekir. Yere düşmüş olan namazı **dik kılmaktan** söz edilebilir örneğin. Benim gördüğüm hiçbir mealde böyle çevrilmemiştir. Bu durum metinde gördüklerini değil, akıllarında yer etmiş olanı yazdıklarını gösteriyor. Yani **çeviri** yapmıyorlar. Oysa bize Kuran’ın **çevirisi** gerekiyor; hâlâ yapılmamıştır. Beş yüz yıl önceki çeviriler çeviri bilinciyle, bilimsel yöntemle yapılmamış olmasına karşın “*akimu es salât*” kalıbını bugünkünden daha isabetli karşılamışlar. Bu çevirileri hazırlayan kişiler *salâtın* ayakta tutulacak bir iş olduğunu anlamış görünüyorlar.

“Namaz kılmak” çevirisinde su yüzüne çıkan yanlış din ve yanlış tanrı algısı, İngilizce Kuran çevirilerinde ve İngilizce İslam jargonunda da kendini gösteriyor. Namaz kılmak anlamında “*perform namaaz*” veya “*perform salaat*” ifadesi kullanılıyor. *Perform* sözcüğünün yapmak, göstermek, başarmak arasında bir nüans anlamı var. Namazdan başlayan ve biten bir şeymiş gibi söz etmesi, bu ifadeyi kullanan kişinin namazın aslında bir yararının olmadığını ve Allah’a gösterilecek bir şey, ödenecek bir borç olduğunu düşündüğünü gösteriyor. Bir başka kullanım; “*offering salaat*”. *Offer* sözcüğü sunmak anlamına geliyor. Namazı “sunan” kişi kendine veya insanlara değil, Allah’a bir şey sunduğunu düşünüyor olmalı.

“İlk Senin Mi Aklına Geldi?”

Müslüman toplumun bugün varsaymakta veya yapmakta olduğu herhangi bir şey için “bin dört yüz yıldır böyle” olageldiğini sıklıkla işitiriz. Kuran’ı herkes kafasına göre yorumlayacak değil elbette; “özgürlük” dinini benimseyenlerden değiliz. Ama yeni gibi görünen bir yorumun bin dört yüz yıldır hiç görülmediğini peşin olarak varsaymak yanlıştır. *Salât* konusu da böyledir. Bir şeylerin başından beri hiç değişmediğini öne sürenlerin kendi geleneksel siyer ve tarih kaynakları, Muhammed ölür ölmez işlerin tepetaklak olduğunu yazıyorlar. İslam devletinde münafıklar iktidara gelmiş. Daha sonra münafık partiler arasında iktidar savaşımı sürüp gitmiş. Bu münafık hükümetler muhalif bilginleri sürmüşler, öldürmüşler, susturmuşlar. Kitaplarını toplatmışlar. Ardından Allah’ın cezası Moğol istilaları biçiminde gelmiş. Bir kısım bilgini de Moğollar öldürmüşler. Kütüphaneleri yakmışlar, bir zamanlar Beytül Hikmet’i içeren Bağdat’ı yerle bir etmişler. Şimdi bir yandan böyle bir tarihi okuyup, öbür yandan bir şeylerin bin dört yüz yıldır değişmediğini öne sürebilir misiniz? Hayır. *Salât*ın namaz olmadığı, Kuran dersine ve Kuran’ı toplum yasası olarak ayakta tutma işine verilen ad olduğu yeni bir yorum değildir.

Eski Türklerin yükünmek ve öbür karşılıkları, bugünkü “namaz kılmak” karşılığında çok daha isabetlidir. Demek ki Türklerin arasında da İslam’ı çok daha iyi anlamış ve uygulamış bir topluluk varmış. Bu, erken dönem Müslüman Araplar arasında *salâtı* ve tektanrıcılığı çok iyi anlamış bir azınlığın olduğuna da işarettir. Bir düşünceyi, ideolojiyi temsil eden seçkin bir azınlık yoksa o düşünce gözden düşer ve yitip gider. “Yalnızca Kuran” ilkesini değerlendirirken de aynı hata yapılıyor. “Yalnızca Kuran” kesinlikle yeni bir fikir değildir. İslam’ın orijinali budur zaten. Hiç kimsenin [Kuran + X] formülü kurgulamadığı bir çağda, hadislerin konuşulmadığı ve yazılmadığı bir zamanda hiç kimse kendine “Kurancı” demezdi zaten. Tanımlar farkları anlatır. Her şeyi, onun değil, onun gayrısı üzerinden biliriz.

“Şu kadar kişi şunca zamandır yanlış yapıyor olamaz” dogması, bozulmakta olan işlerin iyileştirilememesi için en etkili zehirdir. Kadercilik ve yılgınlık aşıl原因 bir zehir. Aynı zehir, yığınları faiz-banka egemenliği dışındaki bir sistemin olanaksızlığına inandırmakta da etkili oluyor. Bu uymacı bakış açısı, “*Bağışlayanın öğretisinden kim yüz çevirirse şeytanı ona sararız*” (43:36), “*Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi ve peygamber yoktur ki bir şey dilediğinde onun dileğine şeytan karışmamış olsun*” (22:52) gibi ayetleri sağlıklı anlamlandıramaz. Bu ayetler, bu kişilerin tarihe imanla Kuran’a iman arasında yanlış seçim yapmış olabileceklerinin işaretini veriyor. Aslında elçileri kökten reddedenlerle gelenekçiler bu noktada birleşiyorlar. Her ikisi de İslam’ı, yanlarında Kuran’ı bulunduranların kültürünü de içeren bir paket olarak kabul ediyor. İkisi de Kuran’ın öğretisini, onu bugüne taşıyan tarihsel süreçten ayıklamaya çalışmıyor. Değişik mezhep adları veriyoruz, tarihselci diyoruz, deist diyoruz ama bunların yaşamdaki karşılığı aynı.

25:30 Elçi şöyle der: “Ey Efendim! Aslında benim toplumum bu Kuran’ı terk edilmiş olarak bıraktı!”

Eğer bu Kitap her çağda geçerli ise, Peygamber ölür ölmez bunun doğru olması, yani çoğunluğun terk etmiş olması gerekir. Terk etmeyen azınlığın izi yazılı belge olarak günümüze ulaşmamıştır; eğer aradığımız buysa.

İlgisizmiş Gibi Görünen Konuların Bağlantısı

Salât, dindir. Din nedir? Hem söylediğimiz, hem yaptığımızdır. Birbirimize öğrettiğimiz, birbirimizi çağırdığımız, birbirimizi uymaya zorladığımız doğrulardır. Tapınakta yaptığımız törenler değildir. "Bireysel olarak inandığımız" değildir.

Bugün Türkiye Türkleri neye inanırlar? Sokak köpeklerinin kutsal olduğuna. Çünkü onlara zarar verenlere cani muamelesi yaparlar.³⁰ Türkler Allah'ın faizi yasaklamadığına inanırlar. Çünkü bütün para ve alışveriş sistemleri faiz ve rant üzerine kuruludur. Türkler Allah'ın zinayı ve eşcinselliği yasaklamadığına inanırlar. Çünkü yasal sistemleri bunu yansıtır. Türkler, aralarında en bencil, en ahlaksız olanların toplumun yararına çalışacağına inanırlar. Çünkü ekonomik ve politik sistemleri bunu yansıtır. Demek ki Türklerin dini budur. Türkler birbirlerine bu dini *salât* ederler. Okullarda, derneklerde, konferanslarda, seminerlerde, şirket toplantılarında, meclis oturumlarında birbirlerini bu dine çağırırlar. Bu dine ayak uydurmamış birileri bunun tersini *salât* ettiklerinde ise yaptırımı uğrarlar.³¹ Bu yaptırımı uygulayacak olan kolluk sistemi yine geçerli olan dinin adliyesidir. Bu adliyede, ayakta tutulan (egemen) dinin, ayakta tutulan *salât*'ın yasaları uygulanmaktadır; Elçilerin yasaları değil.

Türklerin sözde neye inandıklarının ("Müslümanız"), tapınakta ne yaptıklarının (namaz) *salâtla* neredeyse hiç ilgisi kalmamıştır. Ayakta durur, elçilerin yasasının Arapçasını, anlamadıklarını bile bile birbirlerine okur, sonra dışarı, hayata çıkar ve elçi düşmanı yasaları ayakta tutarlar. Modern toplumda sözle eylem birbirinden kopmuştur. Anlam ve maddenin arası açılmıştır. Bu yüzden tapınakta namaz kıldıkları halde aslında kesinlikle *salla* olmayıp Allah'ın elçisinden yüz çevirdiklerinin farkına varmaları güçleşmektedir.

Ayetlerle ilgili dilbilgisel, anlambilimsel her pürüzü çözememiş olmama rağmen şunu tam bir özgüvenle söyleyebiliyorum: ***Salât* eğer bu değil de başka bir şeyse Kuran'ın indirilmesi için hiçbir neden yoktu.** Kuran'da Kitaplıların *salâtı* ayakta tutmamakla suçlanmaları için hiçbir neden yoktu. Çünkü Yahudilerin ve Hristiyanların zaten *salâtı* kurdukları bir dünyada yeni bir elçiye yer olmazdı. Kuran'dan yaptığımız çıkarımlar büyük resimde bir yerlere oturmalı ve o resmi netleştirmelidir. Bu bize farklı yorumları sınamak için bir ölçü olsun.

³⁰ <https://web.archive.org/web/20190415103502/https://www.haberler.com/kopekleri-zehirleyen-supheliler-serbest-birakildi-11940275-haberi/>

<https://web.archive.org/web/20200613120814/https://www.durushaber.com.tr/yasam/kopekleri-zehirleyen-3-kisiye-10-ar-yil-ceza-h42170.html>

<https://web.archive.org/web/20200613120541/https://www.sadeccehaber.com/gundem/ornek-ceza-kedi-ve-kopekleri-zehirleyen-doktora-hapis.html> Bu yasadışı mahkumiyetler putataparları tatmin etmiyor. Bu yazıyı yazdığım sırada bu kutsal hayvanları öldürenlere hapis cezası vermeyi öngören tasarı mecliste bekliyor, eli kulağında.

³¹ <https://web.archive.org/web/20200427134934/https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ankara-barosundan-diyamet-isleri-baskani-ali-erbasa-tepki-halki-dusmanliga-tahrik-ediyor-1735264>

https://web.archive.org/web/20200613120401/http://www.ankarabarosu.org.tr/HaberDuyuru.aspx?DIYANET_ISLERI_BASKANI_ALI_ERBAS%E2%80%99IN_INSANLIGIN_BIR_KESIMINI_NEFRETLE_ASAGILAYIP_KITLelere_HEDEF_GOSTERDIGI_KONUSMASIYLA_ILGILI_BASIN_ACIKLAMASI=&=4986

“Kafam karışıyor, ben bildiğimi yapayım, ortama ve çoğunluğa uyayım, güvenli tarafta kalayım” diyene not: Güvenli tarafta kaldığınıza emin olamazsınız. Oy sayısının doğruluk kanıtı olamayacağı zaten Kuran'da yeterince anlatılıyor. Yapmanız gereken hesap şu: Namaz kılırsam bunun sonucu ne olacak? Namaz kılmaz, günlük Kuran çalışırsam bunun sonucu ne olacak? Kıldığınız namaz sizi Kuran çalışmaktan zerre kadar alıkoymuyorsa bir şey diyemem. Ne güzel, ikisini birden yapabilecek bol zamanınız ve sabrınız var demektir. Ama namaz kıldığınızda görevini yapmış olmanın rahatlığı sizi sarıyor, sinsi bir güven veriyorsa, bir de zamanınızdan çalışırsa zararını görüyorsunuz demektir.

Namaz diye bir şey yoksa neden hâlâ Türkçe namazı savunduğum sorusuna yanıt: Türkçe namazı yine savunuyorum çünkü namazın da öbür her şey gibi işe yarayan, akla yatan bir şey olması gerektiğinin anlaşılmasını sağlayacaktır. Din, modern zamanlarda yaşamın dışına çıkarılmış, evreni saran nedensellik örgüsünü çiğneyen bir yapı olarak algılanmaya başlamış. Bu algıyı kırmamız ve yaşamı din boyasıyla boyamamız, böylece dini Allah'a (gerçeğe) özgülememiz gerekiyor. Bir yerde bir imamın Türkçe namaz kıldırıldığını düşünün. Hiç yapmıyoruz bu gözümüzde canlandırma işini; yapın lütfen. Bakara Suresi'ni baştan sona Türkçe okuyor. Sure uzun. Sıkılanlar bir daha gelmiyorlar. Güzel. Çünkü onlar zaten dinlemek için gelmediler. Neymiş diye merak edip ilk kez dinleyen ise surenin bir sürü yasa bildirdiğini fark edecek. İster istemez bunları yapıp yapmadığını düşünecek. Ve dinleyen, dinlemeyen herkes Kuran'ın müziksiz, dümdüz, “havasız, fiyakasız” okunduğunu duyacak. Mescidin önünden geçenlerin orada Kuran okunduğunu anlamak için durup birkaç dakika dinlemeleri gerekecek. Kuran'a aşinalığı olmayanlar yine ayırt edemeyecekler; “Bu Kuran mı, yoksa herhangi bir din kitabı mı?”. Kuran'dan ayet okumak, günlük konuşmanın arasına karışabilecek bir etkinlik olmaya başlayacak. Böyle bir şeye ilk kez tanık olanların yerine kendinizi koyun. Bu bütün din algısını, Kuran algısını sarsan bir şey olacak. Çok tanıdık, çok yakın bir şey görecekler insanlar. Çünkü sonuçta “adamın biri çıktı ve anlattı” olacak. Bu adamı eller göbekte, yere bakarak dinlemek gerekmediğini düşünenler olacak. “Yüzünü bize dönsene, seni iyi duyamıyoruz” diyenler olacak. Bunun nasıl bir sarsıntı olacağını düşünün! Ayakta durmaya alışık olmayanlar uzun surelerde sandalyeye oturmak isteyecekler. Ve bu kadar sıra dışı bir namazı belki daha önce “dinle işi olmayanlardan” bir kaçı da gelip dinleyecek. O zaman “Müslüman olmayan da dinleyebilir mi, abdestsiz dinlenebilir mi?” gibi sorular sorulmaya başlanacak. Bunların her biri namazı makul ve işlevsel bir etkinlik yapmaya doğru götürecektir. Namazı makul olmayan, işlevsel olmayan “Arap'ın şiiri” olmaktan çıkaracak her adım olumlu olacaktır. İşte bu yüzden yaşadığım yerde Türkçe namaz kıldırır olursa kendimi sıkıntıya sokmak pahasına katılırım. Yine Arapçasını ama melodisiz okuyarak namaz kıldırır birisi çıksa onu da uzaktan desteklerim.